

דב בהט

קונטרס
מאמרים ושיחות

קונטרס מאמרים ושיחות

עיון ביצירותיו של דב בהט

ARTICLES AND DISCUSSIONS
Reviewing the works of Dov Bahat

Copyright © 2016
All Rights Reserved
Hebrew Language Copyright
© Totembooks 2016

כל הזכויות שמורות
© 2016 דב בהט
זכויות בעברית © תשע"ו 2016 טוטם ספרים

עורכת: לילי פרי

שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מטוטם ספרים.

עיצוב עטיפה: יאנה סגל
הכנה לדפוס: PageUp
נדפס בישראל: 2016
Totembooks | טוטם ספרים

מסת"ב: 8-978-965-7662-03-8 ISBN:
www.totembooks.co.il | info@totembooks.co.il

תוכן העניינים

7	במקום הקדמה
11	אוהד עוזיאל – אלוהי הפערים
17	אוהד עוזיאל – הפרעה בשימוש העלילה
23	פרופ' ניצה בן דב – האמת המתגלה באקורד הסיום
29	ירון אביטוב – סיפורים אנושיים
35	לילי פרי – הציפור והים ובמשעול הקונספציות
39	פרופ' גבריאל מוקד – ההגדה לבית שטורך
43	מאיר עוזיאל – רגעים אנושיים ברומן סאטירי
49	ירון אביטוב – ניתוח לייצור וורקהוליקים
	פרופ' גבריאל מוקד –
55	רגע לפני ההתחלה – ממדע לשירה
61	פרופ' יצחק בן מרדכי – איש הרנסנס
69	ד"ר לאה גרפינקל – יעל, שובי הביתה
73	ד"ר חני מן-שלוי – פיצולים ב"יקיצת נשיקה"

במקום הקדמה

בראשית שנות האלפיים פרץ לזירה הספרותית בישראל כוח חדש ומפתיע. מפתיע מסיבות רבות – מפתיע בגלל הרקע שלו, מתחום מדעי הטבע, הנחשב לתרבות שונה לחלוטין מעסקי הרוח, מפתיע בגלל גילו המבוגר (ספרו הראשון פורסם כשהוא כבר בן 73), ומפתיע גם באיכות של יצירותיו.

פרופסור דב בהט מאוניברסיטת בן גוריון, הוא מדען מוביל בעל שם עולמי בגיאולוגיה, שפירסם יותר ממאה מאמרים, ספרים מדעיים ופטנטים טכנולוגיים בתחום מחקרו המדעי. לאורך השנים שימש בהט בתפקיד דיקן הפקולטה למדעי הטבע ורקטור אוניברסיטת בן גוריון, עד שבשנים האחרונות החל להקדיש את עיקר זמנו לכתיבת ספרות עברית. המורכבות של בהט כיוצר מושפעת, בין היתר, מהיותו נטוע היטב בעולם המדע, ומעניקה לו יכולת יוצאת דופן לגשר על הפער שבין "שתי התרבויות" – מושג אותו טבע ס"פ סנו (C. P. Snow), מדען חשוב בפני עצמו, כדי לתאר את הפער ההולך ומתרחב בין המדע ללימודים ההומניים – וליצור עולמות ספרותיים בעלי משמעות.

בהט פירסם מספר רומנים, ובהם "אורכידיאה במעלה הלולייני" (2008), "הוא ונכדו מתו בטרם עת" (2009), "דניאל שלי" (2010), "קוורטט האחים" (2011), "נפרטיטי וסגולה

מהנילוס לזמבזי" (2012), "יקיצת נשיקה" (טוטם, 2013),
 "משפחת שטורך" (טוטם, 2014), "מרד ההיפופוטמים"
 (טוטם, 2016) ו"יום השנה" (טוטם, 2016).
 בנוסף, פירסם שני ספרי שירה: "אלופי החיים" (טוטם,
 2014) ו"הציפור והים" (טוטם, 2015), וכן קובץ סיפורים
 קצרים, "במשעול הקונספציות" (טוטם, 2015).
 בקונטרס הזה החלטנו להציג לפניכם מבחר מביין המאמרים
 שנכתבו על ספריו ויצירותיו של בהט, שלאחר תהליך הבשלה
 מסוים, התקבל קולו הייחודי בזרועות פתוחות בשדה הספרות
 העברית. המאמרים שנבחרו כאן נכתבו בידי אנשי אקדמיה,
 מבקרים, עורכים וסופרים אחרים, ומשקפים את התפיסות
 המרכזיות לגבי יצירותיו של בהט, ובעיקר אלו שנכתבו מאז
 "יקיצת נשיקה". אגב, לשם הנוחות, הקונטרס מתייחס אל
 היצירות בסדר הופעה הפוך, מהמאוחר אל המוקדם.
 ואחרון, אנו מזמינים חוקרים וקוראים צעירים להרים את
 הכפפה ולחקור בעצמם את יצירותיו של דב בהט.

מרד ההיפופוטמים

דב בהט

מרד ההיפופוטמים

מס' עמודים

190

ז'אנר

פרוזה מקור

עורכת

לילי פרי

שנת הוצאה

2016

הוצאה

טוטם ספרים

אוהד עוזיאל

אלוהי הפערים

אפשר לקרוא את ספרו של דב בהט, "מרד ההיפופוטמים", כרומן מתח בלשי פשוט, מתובל בנגיעות של מדע בדיוני וסאטירה – העלילה סוחפת, הדמויות מעניינות וההתרחשויות מספקות – כל אלו אמורים להספיק לנו כקוראים. אבל הרומן הזה עוסק בשאלות עמוקות הרבה יותר, ובראשן שאלות הנוגעות לגישור על הפערים בין תרבויות שונות, ובהן התרגום.

הדוגמה הבולטת והברורה ביותר היא כמובן תרגום שיח החיות לשפת בני אדם, שיח העומד במרכז אחת מהעלילות המרכזיות בספר. דני גזית, פרופסור מומחה לתקשורת בין בעלי חיים, מגלה שדווקא כשהוא מתקרב לפרישה מחיי מחקר פעילים, תחום המחקר שלו נהנה מעדנה מחודשת. הוא מצליח לגייס תקציב אחרון לפרויקט מחקר עליו חלם שנים ארוכות – חקר התקשורת בין ההיפופוטמים.

אלא שאז, אחרי מניפולציות שונות שנעשות בעזרת מחשב, הוא מצליח לגלות הרבה מעבר לתקשורת בסיסית בין סוסי היאור, הוא מוצא דו-שיח בעל משמעות:

אחרי עיבוד המחשב המאסיבי, בקעה לפתע מבין הרעשים, הגניחות והמצמוצים, השאגות והקריאות, שיחה בין ההיפו הגדול לזוטר. ההיפו הגדול, מסתבר, ניסה לשכנע את עמיתו הזוטר שיצטרף למאמץ שהוא מגייס למטרות מיוחדות. בתרגום לשפת בני אדם, רשם לעצמו דני את תרשומת השיחה הבאה:

"מה פירוש מה יצא לך מזה?!" אמר ההיפו הגדול, "אם אתה רוצה להיות גבר תוכיח שיש לך ביצים." היו כמה חריקות וקולות בלתי מפוענחים על המחשב ואז ענה קולו המסונתז של ההיפו הזוטר, "אני מוכן לקבל את העקרונות שאתה מזכיר, כבודו." (מרד ההיפופוטמים, עמ' 53)

תרגום שפת החיות הוא חלום ותיק של בני האדם – מאז ימי המלך שלמה ועד לסיפורי ד"ר דוליטל – אבל ב"מרד ההיפופוטמים" נדמה שבעיית התרגום העומדת לפני גיבורי הספר עולה מדרגה. הספר שופע ניסיונות לתרגם משפה אחת לאחרת – בין שמדובר בפיוצח קודים פשוטים, או בניסיונות לגשר על פערים תרבותיים בין שירותי הביון של ישראל לאלו של אירופה וארצות הברית.

מעל הכול, נראה כאילו התרגום המאתגר ביותר הוא התרגום הפנימי, זה שמתרחש בעברית, בלי הצורך להחליף שפה – בין בני הדור של דני, של חניטה ששינתה את שמה לאדל, ושל יתר בני הגוורדיה הוותיקה; לבין הדור הצעיר, אפילו אלו בעלי הכוונות הטובות כמו דניאלה וספקטור, ועל

אחת כמה וכמה של דמויות נכלוליות כמו אודי בר-גיל ועורך דינו. התרגום דרוש תמיד, בכל פעם ששני אנשים מתקשרים זה עם זה, ואפילו בין בני אותו הדור, כמו לדוגמה, כאן:

”עד היום קשה לי להבין,“ הפר דני את השתיקה, וניכר שהדברים קשים לו. ”ניסיתי הרבה פעמים להתקרב אלייך, מה שנקרא, לחזר אחריך, ואת דחית אותי כל פעם בתקיפות.“

”אתה לא ניסית להתקרב אלי. דווקא ניסית כל הזמן להכעיס אותי,“ השיבה.

הוא הופתע, ”להכעיס אותך?“ שאל. (מרד
ההיפופוטמים, עמ' 186)

ופה בעצם נעוץ הלוז של הספר, שעוסק, יותר מכול, בשאלת הפערים: הפער שבין פלירטוטים וחלומות רומנטיים, לחיי זוגיות; פערים תרבותיים, בין העיר לקיבוץ, ובין ישראל לשאר העולם המערבי; הפערים בין בני האדם לעולם החי, בבחינת האם מותר האדם? שכן התשובה לא חד-משמעית, ומעל לכול – בפער הדורות בין דור הסבים לדור הנכדים, כשנדמה לראשונים שהאחרונים משתעבדים לגמרי לטכנולוגיה והולכים ומטפשים עצמם לדעת.

בהקשר הזה בהט, שזוכה לגבורות, לא עוצר את החבטות, ואינו מנסה להחניף לדור הצעיר – הוא דווקא מכה:

התברר, לתימהונם של רבים, שההפעלה המופרזת של כפתורי הגאדג'טים האלקטרוניים והסמארטפונים

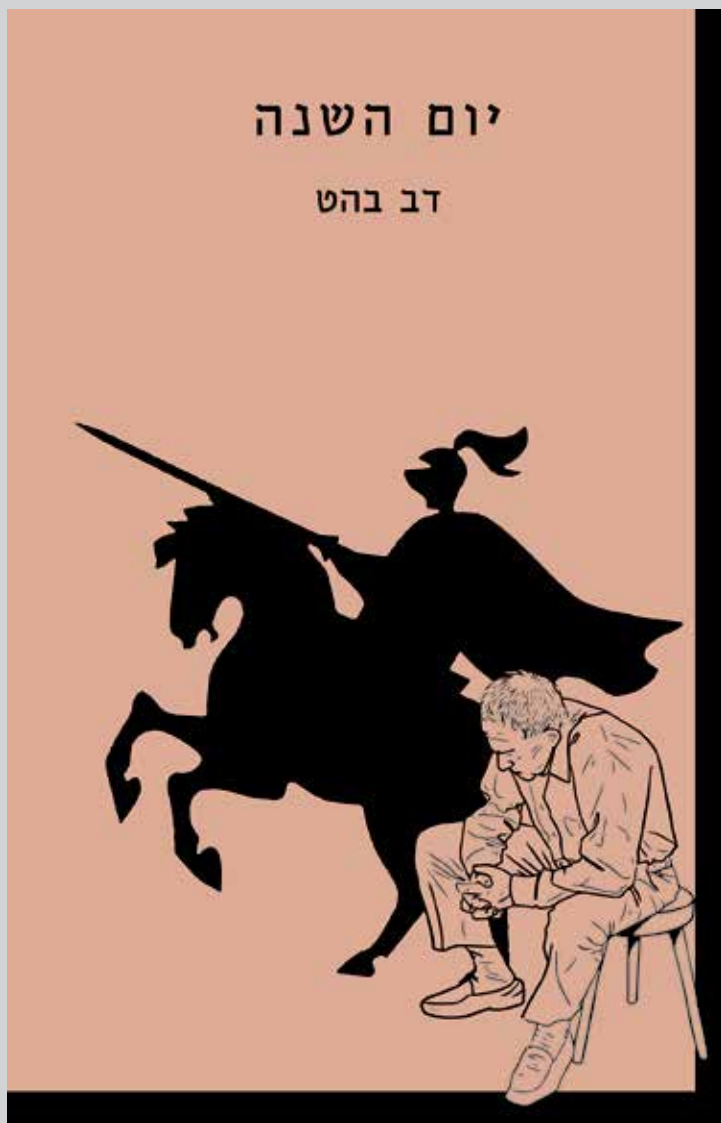
למיניהם בידי ילדים לצורכי השימוש בפייסבוק ויתר הרשתות, העשירה את מנגנוני הפעלת אצבעותיהם בתנועות זריזות ומתוחכמות שלא היו ידועות בעבר. אלא שעל פי מדידות שנערכו במעבדות מובילות בעולם, הדבר גרם במקביל לצמצום הגובר בהפעלת מרכזי החשיבה, ובפועל להתכווצות מוחותיהם של רבים מבני הדור הצעיר. (מרד ההיפופוטמים, עמ' 48)

קשה להיות ביקורתי יותר מזה. אבל בהט אינו סתם עוד מדען-יוצר נרגן שמקטר על הדור הצעיר, הוא מצביע על הפער הגדול ביותר הדורש גישור, אבל הופך אותו לכלי. החיבור בין הדורות עומד במרכזו של קו העלילה המרכזי השני בספר, שעוסק בהקמת "כנס הדורות", כנס בו דור הסבים ודור הנכדים יוכלו למצוא מכנה ושפה משותפת (תוך דילוג מכוון על דור ההורים).
 אומברטו אקו בספרו "להגיד כמעט אותו דבר" (Dire)
 "quasi la stessa cosa" כתב ש"תרגום הוא אמנות הכישלון":
 דב בהט מצליח להפוך את הכישלון הצפוי לספר מרתק.

יום השנה

דב בהט

יום השנה – סיפור על ספרות רב־חושית

מס' עמודים

193

ז'אנר

פרוזה מקור

עורכת

לילי פרי

שנת הוצאה

2016

הוצאה

טוטם ספרים

אוהד עוזיאל

הפרעה בשימוש העלילה

"יום השנה" הוא רומן עמוס בדמויות ובהתרחשויות שכולן שזורות זו בזו. דב בהט מצליח בספר זה ליצור מרחב סיפורי מורכב, המתרחש בכמה מישורים, בסיפור בתוך סיפור בתוך סיפור, שהגבולות ביניהם מיטשטשים והולכים לאורך הספר. כל זאת, בלי להרפות מידו את הרסן שמותיר את הספר ברור וקריא.

בהט מתמודד עם עולם האקדמיה, עם פוליטיקאים, עם הממסד של ביקורת הספרות, עם גיבורי תרבות ולמעשה עם האליטות, ישנות או חדשות, בחברה הישראלית. הוא מכה עד כדי ייאוש ואכזבה בשחיתויות גדולות כקטנות, במנהגים ואנשים נכלוליים, בחולשות ובתאוותנות אנושית.

לכל העושר הזה יש מחיר. זו משימה קשה להחזיק באוויר כל כך הרבה כדורים. ואולם, דב בהט שוזר אותם בעזרת כמה קשתות עלילתיות אורכיות שבמרכזן, כהרגלו, תגלית מדעית חדשה ומשנת עולמות.

בהט בקיא בשימוש בכלי הזה, ועושה בו שימוש תדיר ברומנים שלו. במקרים רבים הוא רותם מה שנחשב להפרעה קלינית, והופך אותה לתגלית מדעית המשמשת כמנוע עלילתי.

בספרו "משפחת שטורך", הפרעות שינה הפכו לניתוח לשיפור היעילות; ב"יום השנה", הפרעה נדירה למדי הקרויה סינתזיה או "עירוב חושים", ההופכת ל"ספרות רב-חושית". ובלשונו של בהט:

"בקרוב יפותחו דרכים נוספות לקליטת אותה אינפורמציה, ולא רק מדעית אלא גם אמנותית, מהסוג שהיום אנחנו קולטים על ידי קריאת ספרות או ראיית סרטים. למשל, במקום לקרוא ספר, אנחנו נוכל להריח אותו, לשמוע אותו, למשש... אתה מתאר לעצמך את ספריית העתיד? במקום מדפים עמוסי ספרים מאובקים, או אפילו תיקיות של קבצים במחשב, יעמוד לרשותנו אוסף של עלים ריחניים, מנגנים, נעימים למגע, שייתנו לנו חוויה רב-חושית טוטאלית?" (יום השנה, עמ' 90)

הבחירה בהפרעת הסינסתזיה מעניינת במיוחד, מכיוון שהיא נוגעת בלב לבו של התהליך הספרותי. ללוקים בהפרעה זו, גירוי של חוש אחד נתפס ומעורר חוויה חושית בחוש אחר – כך, למשל, מוזיקה עשויה לגרום לאדם בעל "עירוב חושים" לראות צבעים, או שצבע צהוב יגרום לו להרגיש טעם מריר בפיו.

ברומן "יום השנה", הופכת סינסתזיה באמצעות "הספרות הרב-חושית", לכלי שימושי להעשרת חוויית הקריאה באמצעות חוש הריח, המישוש, או הטעם. הספרות הרב-חושית, והמאבק עליה, הם למעשה הכוח המניע בחלקו

השני של הספר. הללו גם מבטיחים מדיום חדש שיהפוך את עולם הספרות על פיו ויהיה כה מושך, מעניין ומרתק, שגם יציל אותה מפני תחרות של מדיות אחרות ובראשן האינטרנט.

החדשנות הזו מתכתבת עם רעיונות עתיקים. כבר במעמד הר סיני אנחנו שומעים "וְכָל הָעַם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת" (שמות כ, יד) כדוגמה ל"עירוב חושים" בין חוש הראייה וחוש השמיעה. המשורר הצרפתי בן המאה ה-19 שארל בודלר היה ידוע בנטייתו לסינסתזיה. כך, לדוגמה, עולה בשירו "זיקות" בתרגומו של דורי מנור:

"בתואם תהומי ואפלולי הומים
כתוהו של הדים שהמרחק בולל
בברית גדולה כנוגה, רחבה כליל
במענה תמידי – צלילים, צבעים, בשמים."

מאוחר יותר, במאה ה-20, היו אלו האמנים הפסיכדליים שיצאו לחפש את החוויה הרב-חושית באופן אקטיבי, בין היתר, באמצעות חומרים וסמים שונים, שהביאו אותם לידי "עירוב חושים" אותו הביעו בשירה, בפרוזה, באמנות פלסטית ובמוזיקה.

אפשר לטעון שהחוויה הרב-חושית עומדת בחלק גדול מהבעת היצירה והאמנות של המין האנושי כולו. היא אפילו עומדת במקומות פשוטים לכאורה, כשהיא משמשת אותנו ביצירת ובהבנת מטאפורות, לדוגמה, "האור המתוק", או "מוזיקה קלה".

כמו בפעמים אחרות שדב בהט נשען על תסמינים של מה שפעמים רבות נתפס כהפרעה, כדי ליצור מציאות שרבים מאיתנו רק חולמים עליה, גם כאן החלום אינו באמת בר-השגה. ואולם, בניגוד לתקווה המופיעה בספריו האחרים, למשל, הרצון לוותר על השינה מבלי להיות עייפים ב"משפחת שטורך", או החלום הוותיק להבין את דיבורן של החיות ב"מרד ההיפופוטמים" – הרי שבספר זה, החלום הרבה יותר קרוב ללב.

הרי כל סופר מקווה שהמילים אותן כתב יעוררו את החושים כולם, שהמילים הכתובות שעמל עליהן יישאו את הקוראים לעולם הסיפור. שהקוראים ישקעו כל כך עמוק בספר שלו עד שיהפוך להשהיה מלאה של המציאות. גם אצלנו הקוראים, זו החוויה שאנחנו מייחלים אליה. כפי שקובע דב בהט בספר:

"אולי הנימוק החשוב ביותר לכדאיות המעבר לקריאה בעזרת כל החושים קשור בכך, שדרך זו תשפר ותעמיק את ההנאה שבקריאה, ואף תשכלל אותה לידי שלמות ממש." (יום השנה, עמ' 104)

וזהו בעצם לוז הספר "יום השנה" – ספר שעוסק מעל הכול בחלום היצירה ובמאבקו של היוצר. זה לא משנה אם מדובר בסופר מתחיל הנאבק על קוראיו, סופרת ותיקה ומוערכת, או זמר מצליח שמאחוריו שורה של להיטים ושירים מצליחים. המאבק הוא לא על הכרה, או על הצלחה או אפילו על כסף – זהו מאבק קשה הרבה יותר – המאבק להיות מובן, לחדור

מבעד לביקורת ולתודעה של הקוראים ולהגיע אל לבם. או כפי שדב בהט מנסח זאת:

”מוכרחה להיות דרך לפרוץ אל לב העשייה הספרותית, להתחבר בכתיבתו אל קהל הקוראים הרחב הצמא לרעיונותיו הספרותיים-החדשניים כמו למים חיים במדבר. זה הרי ברור שההמונים מחכים לו שם, כמהים למילותיו החכמות, רק הממסד הספרותי המשמים אשם בכך שיצירותיו המושלמות אינן זוכות עדיין להכרה להן ראויות. לא ייתכן, פשוט לא ייתכן שייתקל שוב ושוב בחומות בצורות של התעלמות קרירה, איבה מתנכרת או התנשאות מרושעת, כמו זו שהציב לפניו הפרופסור המחורבן הזה, דעואל. “ (יום השנה, עמ' 85)

ופה מתגלה גם גדולתו של בהט כיוצר חסר פחד, כשהוא מתמודד עם השאלות האלה, ועם שלל ההתמודדויות בפניהן ניצב יוצר בתקופתנו, והוא עושה זאת באומץ, ותוך שאינו חושש להפנות את חצי הביקורת שלו לכל עבר. זהו ספר שכל מי שחושב אי פעם לכתוב ספר ראוי לו לקוראו.

ק.ב.ג.

במשעול הקונספציות

סיפורים

במשעול הקונספציות

מס' עמודים

200

ז'אנר

פרוזה מקור

עורכת

לילי פרי

שנת הוצאה

2015

הוצאה

טוטם ספרים

פרופ' ניצה בן דב

האמת המתגלה באקורד הסיום

מקור ראשון, מוסף "השבת", 12/6/2015

אחרי שורה של רומנים וספרי שירה מפתיעים שפירסם בשנים האחרונות, בוחר דב בהט להביא לידי ביטוי את הפואטיקה המיוחדת שלו בז'אנר שהוא חדש מבחינתו – אמנות הסיפור הקצר.

התכונה הבולטת ביותר של סיפורי הספר "במשעול הקונספציות" היא היכולת שלהם לרתק את הקורא. הם עושים זאת בפשטות תמימה, לכאורה, שלמעשה מקופלת בה קריצה ממזרית ומתוחכמת. בהט יודע איך לברוא עולם במילים מעטות, ולפתל עלילה שבסופה אורבת הפתעה, הסוגרת את מה שתואר לפניו בסגר חזק, חשוף ואנרגטי. בזכות כך נחוות הקריאה בסיפוריו כמשב רוח רענן, המחזיר את ז'אנר הסיפור הקצר למקורותיו.

סיומים פתוחים, עמומים ורפויים, לא מוחלטים ולא מספקים, שלהם הורגלנו בספרות הקאנונית זה עשורים ארוכים, יכולים להעיד לעתים קרובות על לא יותר מאשר קוצר ידו של הסופר. כל ההסברים, התירוצים והרציונליזציות, שלפיהם הסיום הפתוח מאפשר לקורא,

כביכול, להשתתף במעשה היצירה, לבחור את הסיום הרצוי לו ולסגור את הפער האינפורמטיבי בעצמו; או, בנוסף אחר, שסיום פתוח הוא חיקוי מימטי ונאמן לחיים עצמם, שבהם רוב הסיפורים נותרים בדרך כלל לא סגורים וחסרי פואנטה – כל אלה אינם ממעיטים, בסופו של דבר, מטעם התסכול והאכזבה שחש הקורא כשהעלילה נקטעת לו באמצע, ומשאירה אותו תוהה באשר לסיומה. שהרי בסופו של דבר אנחנו משתוקקים לסיפור "אמיתי", עם התחלה, אמצע, סוף, ולפעמים גם פואנטה. זה טבוע בדי-אן-איי שלנו כבני אדם: אנחנו בעלי חיים שאוהבים סיפורים, שניזונים מהם כחלק מקיומנו בעולם.

כמו סיפוריו הקלאסיים של גי דה מופאסאן, גם סיפוריו של דב בהט מסתיימים לרוב בעוקץ, בשנינה, בסיומת סנסציונית־משהו, שנותנת לקורא הנאה קומפוזיציונית, תחושת סיפוק שהנה הסיפור הסתיים בנקישה, באקורד סיום שהופך אותו ליחידה הרמטית ברורה שיש לה התחלה, אמצע וסוף, ויש תואם וקורלציה בין השלושה. יתרה מזאת, הסיפור מקבל פתאום תפנית ומשמעות חדשה, והקורא נוכח לדעת שמתחת לאמת הגלויה, שהתוודע אליה זה עתה, מסתתרת אמת אחרת, עמוקה יותר.

הגנרל של מיכל

הדברים נכונים בדרך זו או אחרת לגבי כל סיפורי הקובץ. כך, למשל, אפשר להדגים זאת בשניים מהם. הסיפור "סליחה מראש, אדוני" מפגיש שני גנרלים,

ישראלי וירדני, שכל אחד מהם מלווה בפקידה, בבית קפה במלון יוקרתי בקופנהגן. בעוד הגנרלים בסיפור הם נטולי שם – הירדני מזוהה כ"הגנרל המשופם" והישראלי כ"הגנרל הישראלי" – לשתי המלוות הצעירות יש שמות. לירדנית קוראים עאישה, ולישראלית מיכל. הגנרל הישראלי מכונה גם "הגנרל של מיכל", "המפקד של מיכל" או "הגנרל שלה" – דבר המעיד על כך שהסיפור מסופר מנקודת מבטה של מיכל, חיילת בת 19, שרואה את עצמה בת מזל על "שכבר בשלב כה מוקדם בחייה הצעירים היא זוכה להיות עדה לאירוע היסטורי שכזה", ו"שזכתה למושב מכובד בשיחות מדיניות. קרוב קרוב ללב העניינים".

אלא שהפואנטה בסיום תוכיח שעל אף שמיכל, החיילת הצעירה, נוכחת בפגישה, בעצם היא מודרת ממנה. הקודים הסמויים העוברים בין שני הגנרלים העמיתים חולפים דרכה בלי שהיא תהיה שותפה להם. למעשה היא נבחרה להתלוות לגנרל כדי שייעשה בה שימוש דווקא בשל תמימותה וגילה הצעיר. השמות החסרים של שני הגנרלים, כמו גם רמזים מטרימים נוספים, מבהירים בדיעבד, לאור הפואנטה, שלא הגנרל הישראלי והחיילת שלו מתעמתים מול הגנרל הירדני והמלווה הצעירה שלו. מערך הכוחות הוא שונה לחלוטין ממה שנדמה היה לקורא במהלך הקריאה, הניזונה כאמור מתפיסתה הילדותית של מיכל את המפגש.

הפואנטה מבהירה לקורא ששיתוף הפעולה בין שני הגנרלים הוא צמוד, ואילו מיכל, ואולי גם עאישה, הנשים הצעירות וחסרות המעמד והסמכות, שייכות בסך הכול למעגל החיצוני. המחשבה שהיא נמצאת בלב העניינים מתגלה

כאשליה. לא מה שנדמה ממראה עיניים ראשוני הוא המציאות האמיתית, כי תמיד מונחת בירכתייה מציאות שונה, מפתיעה, המהפכת את משמעותה של זו הגלויה.

רעפי שלג בדרום

כשם שסיפורו הידוע של מופאסאן "המחרוזת", שבו זוג בורגני משתעבד למחרוזת יהלומים אשר מתגלה בסופו של הסיפור כמזויפת, ובכך הופכת המחרוזת לסינקדוכה, לסמל המעיד על הזיוף של החברה הצרפתית של המאה ה-19 בכללותה – כך הופך הסיפור "גג רעפים אדום" של דב בהט לסינקדוכה, לסמל לבורגנות הישראלית העכשווית, על כל חוסר האותנטיות, החיקוי והזיוף שבחיה. גגות רעפים נועדו מלכתחילה לאקלים שיש בו שלגים, כדי שאלה לא ייערמו על הגג ויאיימו למוטטו. דווקא גגות שטוחים הם אלה המתאימים לאקלים המזרח תיכוני שלנו. אף על פי כן, שכונות שלמות בישראל מכוסות גגות רעפים, כמו מתוך געגועים לאקלימים אחרים, אלגנטיים יותר, אולי גם קרירים ושלווים יותר.

בהט ממקם את סיפורו בדרום הארץ, שם גג הרעפים מיותר עוד יותר מאשר בצפונה, ומכנה את השאיפה לכסות את הבית המדברי ברעפים: "מיטב המסורת של החלום הישראלי". המושג הטעון "החלום האמריקני", המואשם בחומרנות ריקה ובתודעה כוזבת, מתהדהד מהצירוף "מיטב המסורת של החלום הישראלי". האירוניה כלפי האימוץ של הגג הזר – כאמור, סינקדוכה לנהייה הישראלית הפרובינציאלית לאמץ

אופנות וטעמים אירופיים ואמריקניים תוך ויתור על סממני תרבות מקומיים – ניכרת בפתחה של הסיפור:

בפאתי היישוב הדרומי עמדה שורת בתים שרוכם חודשו ושופצו, בתמיכת המועצה המקומית, על פי מיטב המסורת של החלום הישראלי. הם כוסו בגגות רעפים משולשים בשיפועים חדים, ובחלקם נצבעו בגוונים עליזים ואלגנטיים, ירוק-פיסטוק, אדום-דובדבן, סגול-שזיף או שחור גרעיני. רק מבנה אחד נותר עם גג שטוח, לפי הבנייה המדברית התכליתית של ימי הצנע והעליות ההמוניות. (במשעול הקונספציות, עמ' 27)

ובאשר לפואנטה, כמו בסיפור הקלאסי של היינריך פון קלייסט "רעידת אדמה בצ'ילה", שבו אסון טבע פתאומי מאפשר לאוהבים להתאחד, כך גם בסיפור של בהט. מתוך האסון הישראלי מאוד של דרום הארץ – טיל אויב הפוגע בבית – מתנצנצת האפשרות להגשים את החלום הישראלי של בעלת אותו בית בודד, שנותר לבדו עם גג שטוח. לפני האירוע הביטחוני לא התאימה בעלת הבית משום מה "לקריטריונים של המועצה לתמיכה כספית ושיפור המגורים", אבל אחרי האסון שנחת עליה היא מתאימה ועוד איך, ומוצע לה גג רעפים אדום, או כחול, על פי טעמה.

יהיה מוגזם לומר שכל הסיפורים בקובץ הם סיפורי פואנטה מובהקים – אבל לא יהיה מוגזם לומר שכל אחד מהסיפורים הוא יחידה סגורה מבחינה אמנותית. הדו-משמעות, ואפילו

הרב־משמעות, משותפת לכולם, והקונספציה היא שאלה סיפורים ישראליים אקטואליים, המדברים על הכאן והעכשיו שלנו, המשופע בפואנטות ובהפתעות.

ירון אביטוב

סיפורים אנושיים

עיתון 77, גל' 383, יוני-יולי 2015, עמ' 16-17

עץ החרוב הישיש הוא עד לדרמה המתרחשת בשדותיו של יישוב הנושק לכפר ערבי. העץ הוא עד, אבל גם סמל לעבר שנמחק, ליישוב יהודי שהוקם על חורבות כפר ערבי שננטש בארבעים ושמונה. הכפר ננטש, או שמא תושביו גורשו, אבל שדי העבר רובצים בצל העץ ומצמיחים פארות.

ובצל העץ נרקחת דרמה הממחישה את הסטריאוטיפים הרווחים בחברה הישראלית כלפי הערבי, ששורשיו נטועים באדמת הארץ אבל לעולם יראו בו נטע זר, כפי שהוא לעולם יראה ביהודים ככאלה. את הדרמה הזו מספר הגיאולוג והסופר דב בהט באופן מתוחכם, שחושף, כמו בשכבות גיאולוגיות, את האמת הטרגי-קומית על הגיבורים, ואולי גם על הסכסוך היהודי-ערבי.

“פעם היה כאן בוסתן ערבי... כבר מזמן עקרו אותו, אבל היה שם עץ חרוב אחד שלא נעקר.” (במשעול הקונספציות, עמ' 91)

כך כותב בהט בסיפורו "טיטאניום ספייס". בצל העץ, על אדמת הארץ, מתרחש לכאורה אונס. שלושה צעירים ערבים אונסים צעירה בת היישוב, תוך שהם מצמידים סכין לגרונה. מישהו מזעיק לעזרה את אחותה, ומכאן מתחיל להתגלגל הסיפור אל סיומו המפתיע.

קריאה של הסיפור בין השורות מעלה כמה תהיות הנרמזות בעדינות בטקסט: האם שלושת הערבים נוקמים את נישולם מאדמתם באמצעות האונס של צעירה יהודייה ביישוב יהודי? ומי בעצם אנס את מי? שלושת הערבים את היהודייה, או בני היישוב היהודי את הערבים שגורשו מאדמתם, וכל מה שהותירו אחריהם למזכרת הוא עץ חרוב עתיק?

כל השאלות הללו מתהפכות בהמשך הסיפור, כשמתברר שלא התרחש כלל אונס, והצעירה בעצם שיתפה פעולה ואפילו נהנתה מהמין. במיוחד זכור לה האפטרשייב של אחד הגברים, ששמו כשם הסיפור, "טיטאניום ספייס". העובדה שהצעירה לא נאנסה אלא שכבה עם ערבים מרצונה הטוב והחופשי גורמת זעזוע עמוק לאחותה הגדולה, והיא מכנה אותה, כצפוי, זונה של ערבים. ביישוב קטן אין גרוע מזה. חיש קל מתלקח עימות בין האחיות, שבו צפות ועולות טינות ישנות על רקע העימות שהיה גם בין ההורים, שהלכו בינתיים לעולם האמת, אבל השאירו אחריהם בנות שכל אחת מחזיקה באמת שלה לגביהם ולגבי עצמה.

"טיטאניום ספייס" הוא אחד מהסיפורים מעוררי המחשבה הנכללים באסופה החדשה של דב בהט, הכוללת עשרים וארבעה סיפורים. הקובץ הנוכחי שונה לא מעט בסגנונו ובתכניו מהרומנים הקודמים של בהט, "משפחת שטורך"

ו"יקיצת נשיקה", שעסקו יותר בסיפור ה"אנחנו" מאשר בסיפור ה"אני"; וגם מספרי השירה שלו, שעסקו יותר בנופי ארץ ישראל ואבניה. בחלק מן האסופה מדובר בסיפורים שלא מתיימרים להיות יותר ממה שהם: סיפור ריאליסטי המעניק רגש לנרטיב, יותר מאשר סמליות. כאן לא תמצאו את השבר הסורי-אפריקאי כמשל, כמו ברומן של בהט "יקיצת נשיקה", וגם לא סאגה משפחתית מקיפה שמתעמתת עם המציאות הישראלית, כמו ב"משפחת שטורד".

בהט נוטש את הסמליות כדי לספר סיפורים אנושיים, ובחלק מהמקרים הוא בהחלט מצליח. הוא במיטבו כשהוא כותב על דמויות של נשים. ב"טיטאניום ספייס" הוא כותב על גאנסת, ב"פעמיים כואב" הוא כותב על אישה שחולה בסרטן שד, ועוברת ניתוח של כריתת שד. בהט מתאר יפה את עולמה הפנימי, את המהפכים הנפשיים בין תקווה לייאוש, ואת ההשלמה שלה, מן הרגע הראשון, שהגורל הוא בלי נמנע. "לבקש שיהיה לי מזל", היא אומרת למקורביה המבקשים לעודד אותה, "זה כמו לבקש שיהיו לי עיניים כחולות ותלתלים זהובים" (במשעול הקונספציות, עמ' 77).

הסיפור "ואלרי" עוסק בצעירה ישראלית המחפשת את עצמה, ומוצאת דמות הזדהות בדורתה הנשכחת, המאושפזת רחוק מן העין ומן הלב בבית חולים פסיכיאטרי. הסיפור "אלווירה" עוסק במרצה מבוגר המאוהב בחוקרת צעירה בעלת צוואר ברבורי, הנראית לו כמו לקוחה מצויר של מודיליאני.

"אביב האישה הערבייה" מספר על חוקרת ערבייה מוכשרת, שמקבלת הצעה שאי אפשר לסרב לה – להצטרף

לצוות המרצים והחוקרים באוניברסיטה אמריקנית יוקרתית, אך היא מסרבת ומעדיפה להישאר בארצה, שבה עריצים חדשים החליפו את העריצים הישנים, והם גרועים מהם. סיפור אחד, "שושו גמוץ", אינו נכלל בסדרת הסיפורים הזאת העוסקים בגיבורה אישה. הסיפור מתאר את עולמו של שושו, שאיש לא מבין ללבו, והוא מוצא נחמה בקריאת ספרים מכל הז'אנרים – מספרי היסטוריה ועד פרוזה. גם לצבא לא רוצים לגייס אותו, אבל בגלל טעות הוא נזרק לכלא ארבע, שם הוא נפגש עם רופא הכלא, ד"ר צ'מרוסה, שהוא האדם הראשון שמגלה כלפיו אמפתיה. הרופא נדהם מהיקף הידע של שושו ומנסה לנתב אותו לכתיבה. בהשראת המפגש עם הרופא, מוצא שושו הדיכאוני ייעוד וטעם לחייו, וכותב את הסיפור הראשון שלו. שושו ממהר לחזור לכלא על מנת להציג את מה שכתב בפני הרופא. "יכולת הכתיבה של שושו כבר לא התחבאה מאחורי שאלות וספקות... היא בקעה כירק רענן" (במשעול הקונספציות, עמ' 147).

ב"שושו גמוץ" בוקעת גם יכולת הכתיבה של בהט כירק רענן. סיפורים מעולמות שונים – סיפורים אנושיים, סיפורים על יחסים בין זוגות, סיפורים על מערכות יחסים בתוך המשפחה, סיפורים אידיאיים, סיפורים על רקע מלחמה, סיפורים מהדרום, סיפורי אבולוציה ועוד – מתלכדים לאסופה המעידה על מספר טבעי ומגוון שאינו מנגן רק על מיתר אחד. הוא יכול לרקוח סיפורים על נושאים מעולמות שונים לחלוטין, וברובם להפגין שליטה בנרטיב ובדמויות. בימינו, זה לא מעט, כך שאפשר אולי לסלוח לו על כמה מעידות בסיפורים הפחות טובים, הסובלים מבעיית פואנטה

בסיומם, או שהתוכן שלהם לא מצליח להתרומם. לטעמי,
אולי מוטב היה לנפותם מהקובץ או לפרסמם רק אחרי מקצה
שיפורים. מעניין מה הקורא שושו גמוץ היה אומר על זה.

דב. בגל

הצפור והים

שירים

ציורים: צבי טולקובסקי

הציפור והים

מס' עמודים

196

ז'אנר

שירה מקור

עורכת

לילי פרי

שנת הוצאה

2015

הוצאה

טוטם ספרים

לילי פרי

הציפור והים; במשעול הקונספציות

"מאזניים", גל' אפריל-מאי 2015

שני ספריו של דב בהט: "הציפור והים", ספר שירים המתכתב במקצת עם הזקן והים, ו"במשעול הקונספציות", שהוא אוסף סיפורים קצרים, הושקו באביב, ושניהם מחייבים הסתכלות עמוקה פנימה והחוצה, על שום קולם המיוחד, התוסס, הרוחף; ועל שום קצב נשימתם החפוז, הבווער, שכמעט ותובע את תשומת לבו של הקורא בכוח.

כתביו של דב בהט מוצפים בגעגועים ורגשות חריפים, ובמים המקציפים של מחשבותיו, וככל שמתמידים בהם ניכר עד כמה דב בהט באמת יודע ומכיר את האבנים והסלעים, את החיות הגדולות והקטנות, וגם את האנשים שיש בארץ הזאת, ולא רק בה, אלא גם בחוץ לארץ, באירופה, באמריקה או באפריקה.

הוא יודע ומכיר את דופק החיים בקיבוצים של פעם, ואת אלו שתססו בחיפה, ובבירה הירושלמית, או בנמל התל אביבי, או בצפון הגליל, או ביישובים הקטנים בפאתי המדבר. פעם אחר פעם מכה בנו ההיכרות שלו עם בעלי החיים באזורי

המחיה שלהם, והיכולת שלו להביא את כולם עם היער והקרח הטבעי שלהם ועם האדמה שלהם, ואפילו עם המפלים והלבה ושורה של הרי געש, ולמצוא לכולם מקום כאן, במולדת האהובה שלו, היקרה לו, החשובה לו כל כך.

במעין קולאז' של מולדתו, בהשתתפות פיסות מכאן או מכאן, משם ומעבר לשם, מהיקום ומחוצה לו – הוא מחבר תמונות מרהיבות שמהדהדות באלף חלקיקים, תמונות רחבות וחובקת-כול, שרק אצל חברו הצייר הנהדר – צבי טולקובסקי – נמצאו מספיק בדים להדביק.

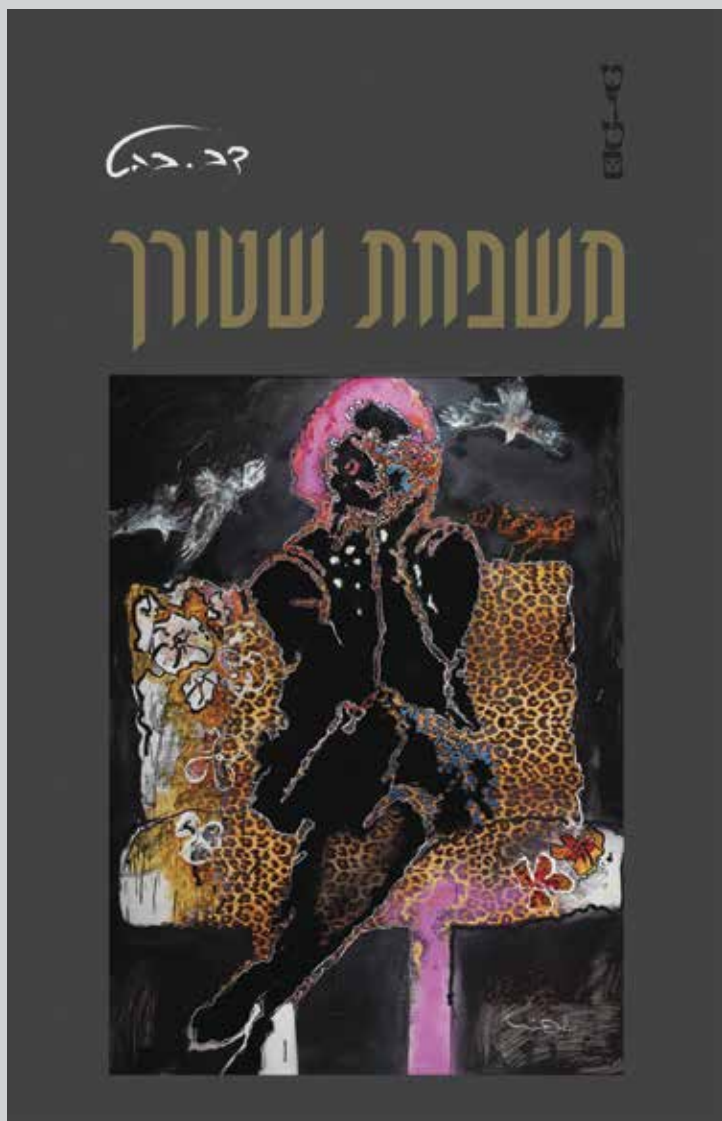
אלו הם סיפורים ושירים הנובעים מנפשו וממקלדתו של אדם שהספיק לחיות חיים מלאים, חיים עשירים, הן בעשייה והן בהגות ופיוט; חייו של אדם שטיפס לפסגות – הן פסגות הרים של ממש והן פסגות מטאפוריות של הצלחה והישגים כחוקר בתחום המדעי שעסק בו. אדם שידוע לקיים קשרי עומק עם הזולת, שזכה לחוויות של תשוקה ורומנטיקה והוכה בעצב של אובדן טרגי. פיסות חיים שמפעפעות בנימי נפשו של דב בהט – בן שמונים וכבר לא אפרוח, אבל עדיין מביט על העולם, לא רק בחוכמה עמוקה שנצברה עם השנים אלא גם במבט של תום, ובסקרנות רעננה של ילד, ומוצא דרך חדשה לעבד את כל מה שלמד כחומר ביד היוצר, ולזקק מכל זה רסיסי חוויות מילוליות נדירות ביופיין.

הדמויות בסיפוריו ובשיריו של בהט הן ישראליות מאוד, ובה במידה גם אוניברסליות. מופיעים פה בכפיפה אחת אנשי אקדמיה, עולים חדשים, פוליטיקאים, הורים וילדים מתבגרים, גברים ונשים מכל שדרות החברה, שדחפים בסיסיים, גבוהים ונמוכים, מפעילים אותם – התשוקה לאמת והתשוקה לכבוד,

התשוקה לאהבה ולסקס, להישג מקצועי ולהכרה – הכול בערבוביה אנושית, צבעונית כל כך, שקל לזהות בה את עצמנו. האנושיות של בהט חלה גם על בעלי החיים – לא פעם בסיפוריו ובשיריו הוא יודע לדבר בקולם ומזווית ראייתם של אריות והיפופוטמים, של עורבים וציפורי שיר, של חתולים וכלבים ודובים. כולם זוכים אצלו למבע רגיש, מלא כבוד, לא מתנשא, מבט החודר אל מתחת לעורם ואל תודעתם המנוחשת. אל כל היצורים, גדולים כקטנים, אנושיים וחייתיים, הוא מתייחס כאל אחיו ואחותיו – כאל מי שחולקים איתו, בזכות, את המסע ואת החיים המסקרנים, הקשים והמלהיבים על פני האדמה הזאת.

הקנבס הרחב בו פועלות דמויותיו של בהט, מגוון ועשיר. אפשר לפגוש בו סיטואציות חברתיות, פוליטיות, תרבותיות, היסטוריות וגיאוגרפיות. אפשר לתור את הסוואנות האפריקניות והררי קרח, ההיררכיות הגבוהות והזוטורות של השלטון והאקדמיה, אלפי שנות גלות יהודית ורנסנס באיטליה, ספרות ואמנות, לפעמים אפילו מופעים סוריאליסטיים, על-טבעיים.

כל אלה, רחוקים וקרובים, משתלבים יחד לפיסות חיים מרתקות, שנושמות ומתקיימות יחד, זו לצד זו, ומצטרפות לתמונת הבריאה כולה. זהו קולאז' צבעוני ומרהיב עין כבריאה עצמה. לעתים מבזיק בחום-אפרפר, ולעתים אדום-אש או כחול של לילה כהה, ורק בדידותו הקיומית של האדם זוהרת ביצירתו – לבדה בחשכה. אלו הן יצירות מלאות אהבה, אבל הן אינן חסרות ביקורת, ובהט לא מפחד להזהיר אותנו מפני האובדן הצפוי של כל מה שיקר לנו במולדתנו זאת, בד בבד עם כל מה שראוי לחיות למענו.

משפחת שטורן

מס' עמודים

219

ז'אנר

פרוזה מקור

עורכת

לילי פרי

שנת הוצאה

2014

הוצאה

טוטם ספרים

פרופ' גבריאל מוקד

ההגדה לבית שטורך

מתוך דברים שנשא בהשקת הספר "משפחת שטורך",

24/04/2014

הייתי רוצה להתייחס לספר של דב בהט, על רקע מצב השירה בארץ – למרות שמפת השירה שלי היא לא בדיוק מפת המדיה הפופולרית, ובכל זאת הייתי יכול לערוך מיפוי של מצב השירה. להבדיל, בתחום הפרוזה, המצב היום נטול צורה. הרצון שלי לתפוס את הדרמה של "משפחת שטורך" שדב בהט מצייר לפנינו, על רקע מפת סיפורת מסוימת, לא יצלח, מפני שלדעתי, היום, הסיפורת העברית היא במצב יותר אמורפי לעומת השירה.

האמנים המרכזיים של דור המדינה הגיעו למעין מיצוי. הם נאחזים, במקרה הטוב, בנוסח המרכזי שלהם. נחשוב למשל על יוצרים כישרוניים כמו עמוס עוז, א"ב יהושע, אהרון אפלפלד ויוצרים נוספים. הללו הם יוצרים כישרוניים ביותר, אבל הם כותבים בנוסח די מקובע, או פונים לממארים (ספרי זיכרונות). ביתר במת הפרוזה השתלטו לגמרי הנושאים – יש סופרים כישרוניים, אבל קשה לדבר על מפת הסיפורת בנפרד ממפת הפולמוסים בארץ – הסכסוך הלאומי, המצב הסוציאלי, בעיית המגדרים וכדומה להם.

מעבר לכך, סחרחורת המדיה, הפרסומת והרייטינג, עשויים לגרום לנו לחשוב שאנחנו מוצפים במאות כישרונות ניכרים ועושים היסטוריה בתחום הספרות – אך זה לא המצב כלל. אין כמעט ספר אחד שמטביע את רישומו בתחום הפרוזה. בשירה המצב הוא אחר כי השירה היא תחום אזוטרי, אבל בפרוזה המצב נזיל מכדי שמישהו ישאיר חותם.

ברומן של דב הוא פורש יריעה דינמית של תולדות משפחה אחת. המצב הספרותי הפתוח בארץ מעורר בנו געגוע. געגוע לרומנים מסוג שהדור שלי צמח עליהם, שעוסקים במשפחה אחת. זהו סגנון ספרותי הידוע היטב מיצירות סיפורת בעולם. "בית טיבו" של רוז'ה מרטן די גאר, "ההגדה לבית פורסייט" של ג'ון גולסורתי, ורומן מאוד מרכזי שהשפיע על כולנו – "בית בודנברוק" של תומאס מאן – כולם כתובים במסורת הזו. בדומה לספרים האלו, גם בספרו של דב יש געגוע לתולדות משפחה. משפחה ישראלית במקרה הזה. בעצם לרומן ריאליסטי חברתי. לחץ המדיה הופך את זה לקשה לכתוב רומן ריאליסטי חברתי, וגם בכך יש הישג. ועוד, כתבה טובה בעיתונות שווה הרבה יותר מרומן, שכן לרומנים צריך להיות ערך מוסף אל מול המידע, הפולמוס או המאמר. מהבחינה הזו, בהט יוצא מהאתגר הזה בראש מורם. "משפחת שטורך" הוא רומן מלא כנות – מבחינת הדמויות והדילמות החברתיות – והוא לא משעמם לרגע. המגוון של חיי משפחת שטורך הישראלית שמעלה דב בהט, הוא תקציר דינמי ומלא כוח של שני דורות. האחים ורעיותיהם, והאחות המורדת, מייצגים את הדור השני של המשפחה בישראל של היום. האב, מייצג את הדור הקודם, זה של קום המדינה.

דמות האב החולה מתוארת בעט אמן. כל הדמויות כולן מספקות אופציות שונות של ביטוי המציאות במדינה, ההתייחסות כלפיה, וההשפעות ממנה. כלומר, שרטוט האופי של הדמויות מביע אפשרויות, דילמות וצרות חברתיות. הדמויות חדות ומשוננות, וכל אחת מהן מצוידת באופי ברור. ואולם, בהתאם למסורת הקלאסית של הסיפורת הריאליסטית והפוליטית בעולם, ובארץ בשעתה, האינדיבידואליות של כל דמות מייצגת גם תיאור חברתי, ואולי אף פוליטי, מסוים.

לא רק הניגודים בין הדמויות בולטים בספר – אלא גם הניגודים החברתיים במדינה אותה מתאר בהט. הוא מותח ביקורת על המדינה, וייתכן כי הוא מציע, באופן מובלע, חלופות. הדמויות כולן פועלות על רקע קפיטליזם חזירי. הן דמויות מהמעמד הבינוני, ולכן חדות הקיום בולטת בחייהן.

צבירת הרכוש והקריירה של האגואים השונים הם לא הדברים היחידים היוצרים מתח וסכסוכים, במדינה בכלל ובמשפחה המתוארת בפרט, אלא אפילו המצאות מדעיות – הנקלטות גם הן בשוק ההון הלוהט ובמירוץ הבלתי פוסק אחרי הצלחה בעסקים ובאקדמיה.

זהו יומן של ביקורת חברתית, שנכתב בידי אדם המצוי במרכז העשייה הישראלית החיובית – גם במדע, גם באקדמיה, ובמובן מסוים גם בטכנולוגיה. כל הדברים החיוביים האלו עוד קיימים בארץ, אך בהט שם דגש על כך שהשיבוש קיים גם הוא. לא רק בסכסוך הלאומי – אלא גם בתחום האישי. הרומן הזה, על משפחת שטורן, לא רק מתאר דמויות מסוימות – הוא גם מתאר את הקושי של החיים בארץ, המשפיע על הסופר שלפנינו.

דב בהט עצמו הוא איש מדע ואחד הגיאולוגים המובילים בעולם. המומחיות שלו היא בבקעים, קרעים, תוזוזות ותנודות בשכבות אדמה. ברומן שלו הוא בעצם מתאר תנודות בחברה הישראלית, שיוצרות גם הן סכנה, בדומה לתנועות הגיאולוגיות. בנוסף לקרעים הלא נעימים בחברה הישראלית, לסופר יש גם חיבה לגבול הדמיון המדעי, והוא מתאר את ההתפתחויות הטכנולוגיות של התקשורת, שיש להן צדדים חיוביים – אך גם צדדים שליליים רבים, צדדים שהולכים ומתבהרים.

השליליות באה לביטוי בהעדר יכולת אמיתית ליצירת דיאלוג, בתשומת הלב, בקשר לאמנות. דב מצליח לחבר את העלילה ואת הבעיות החברתיות לנופך של דמיון מדעי – האם בסוף, למשל, במקום הדמויות הממשיות של כל אחד מאיתנו, תופענה הולוגרמות תלת־ממדיות? הנטייה הזו של דב מסוכנת, כיוון שהיא נוטה להשתלט על כתיבתו. אבל מעל הכול יש פה מסורת מסוימת של דור הפלמ"ח, שהיא המשך של מסורות מהסיפורת העברית, שהתבטאה בספריו של אברהם אהרון קבק, ובספריהם של דויד שחר וא"ב יהושע. הרומן הזה הוא הישג – הסיפור מעניין, הדמויות מרתקות, והוא אינו גולש לפולמוסנות ז'ורנליסטית. אך מדובר גם במופע מעניין מאוד בפני עצמו – בסופר מעניין. נהניתי מאוד לקרוא את סיפור הזה של "משפחת שטורך".

מאיר עוזיאל

רגעים אנושיים ברומן סאטירי

מתוך דברים שנשא בהשקת הספר "משפחת שטורך",

24/04/2014

ניתן להסתכל על "משפחת שטורך" של המחבר דב בהט מכמה זוויות, והעובדה הזו מעידה על הספר. ארצה להציג את השקפתי בנוגע לספר דרך מספר נקודות שונות.

לקראת סוף הספר, מתואר במשפט קצר אירוע שהיה עשוי להיות בסיס לרומן שלם. התופעה הזו אופיינית ל"משפחת שטורך" – כל שלושה או ארבעה עמודים, משובצים לפתע פתאום רעיונות פרועים ומקוריים. כל אחד מהם נוצץ לרגע, והיה עשוי להפוך לסיפור שלם ולעורר דיון נוסף – אך הוא גווע, כיוון שעלילת הספר ממשיכה.

בעמ' 208 עולה נושא כזה – בהט מתאר כנס ששמו "כנס המרכז האירופי לחיזוי הבלתי צפוי". התחזית של מה שעשוי או עלול לקרות באופן בלתי צפוי, לטובת בני האדם או לרעתם, היא חשובה מאוד – גם במדינת ישראל אנו ממעטים לדון בבלתי צפוי. אבל בספר מתואר מרכז החוזה את הבלתי צפוי כדבר מדעי. ולא בכדי, החיזוי של הבלתי צפוי הוא תפקידם של הסופרים. התפתחויות מרתקות כאלו הן, בדרך

כלל, נחלתו של תחום ספרות המדע הבדיוני – אך הספרות בכללותה נוגעת בהתפתחויות שעלולות להתרחש בחברה האנושית.

במסגרת הכנס מחליטים לשתף בחיזוי הבלתי צפוי, יחד עם המדענים, גם סופרים ואנשי רוח. זהו גם חיזוי עתידי – אנשי מדע ואנשי רוח אינם מתערבים, בדרך כלל, זה בענייניו של זה – אך הספר הזה, "משפחת שטורך", הוא כל כולו חיבור בין המדע לספרות. דב בהט, שהוא איש מדע וסופר, מפעיל את יכולות החשיבה שלו כמדען כמו גם את יכולות החשיבה שלו כסופר, ויוצר את היצירה האחת שהוגשה לפנינו.

בעמ' 177 מסופר בהומור עדין, כי שנים רבות חלפו מאז ברא אלוהים את שני בני האדם הראשונים – ועכשיו, לאחר שהתרבו, אין לו אפשרות טכנית לטפל בכל מיליארדי בניהם. לכן קבע אלוהים רק כלל אחד על מנת לנהל את העולם – בני האדם יכולים לחטוא, אך עליהם לדעת כי לא קיים פשע מושלם. זה הרי כלל ספרותי מובהק – ידוע לכל קורא שקיים הסכם תמידי בינו לבין הסופר. אם הוזכר רצח בין דפי הספר, על הרוצח להיתפס בדפים האחרונים. מייקל שייבון, אחד מהסופרים האמריקאים הצעירים הבולטים ביותר, כתב מאמר גדול בזכות המתכונות הספרותיות – והרי לפנינו מתכונת ספרותית.

יש בספר גם רגעי קסם אנושיים. למשל, תיאור משפחת היהודים שעלתה מגלות תימן, וארבע הבנות שלהן שנישאות לארבעה גברים שונים. ברכה, אחת מהבנות, נישאת ליוסי, שמעולם לא שכב עם אישה, ולכן הוא מעין "חנון". גם

טקסי החיזור שלו ייחודיים – למשל, כדי להתחיל עם ברכה, הוא מתייעץ איתה בנוגע לתרגיל בסטטיסטיקה. זו דרך מוזרה להתחיל קשר, במיוחד אם ניכר מהרגע הראשון כי ברכה חכמה ממנו עשרת מונים. והרגעים המשעשעים עוד ממשיכים – גבירצמן מקים תאגיד נצלני בשם "למען המולדת". והרי, גם במציאות קיימים "בנק הפועלים", "החברה לישראל", "עם עובד", ואפילו קבוצות כדורסל או כדורגל המלאות בשחקנים זרים וקרויות "הפועל" – אנחנו פשוט התרגלנו.

הפרק הרביעי הוא כל כולו תיאור דחוס על התקשורת, על שיחוד חברי כנסת, על איגרות חוב שהם לא מתכוונים להחזיר, ועל המנהלים המוסדיים המרוויחים מהמהלכים הנכלוליים האלו כל הזמן. המסקנה של הספר, למעשה, היא כי הדמוקרטיה נכשלה. זו מסקנה די נועזת אל מול יחסי הציבור הדורסניים להם זוכה הדמוקרטיה הפרלמנטרית. אני עדיין שמרן, וחושב שהדמוקרטיה היא השיטה הטובה ביותר המוכרת כיום – אך ברור לי שיום אחד יהיה משטר מוצלח יותר מהדמוקרטיה. דב בהט אומר באופן די בוטה – הדמוקרטיה נכשלה.

הבעיה היא כי אנחנו בוחרים בכני אדם – אף כי היינו רוצים לבחור ברעיון. המילה מנהיג היא מילה גרועה ומטעה – אדם לא יכול להנהיג אדם אחר. אפילו בימי התנ"ך הדבר היה מגונה. ולכן, הביקורת הזו היא מוצדקת. בהט ממשיך בביקורת נועזת ומבטא לעג לאוניברסיטאות. פעם שאלתי את אפרים קישון כיצד הוא יכול לכתוב כך נגד התיאטרון, כאשר הוא משחק בתיאטרון כל חייו. תשובתו

היתה כי הם אינם קוראים את מה שהוא כותב, וזו הדרך הטובה ביותר לכתוב ביקורת. אם כך, דב בהט כותב כי אביה של אתי, מובילת תנועת המחאה, הזוכה למעמד אקדמי בשל דעותיה הפוליטיות ולא בשל עבודתה האקדמית, מעיר כי באוניברסיטה עסוקים רק בצד אחד של הבעיה, ומתעלמים מצדה השני. בשביל זה, טוען האב, לא דרושה אוניברסיטה – מספיקה מפלגה או עיתון עם אוריינטציה פוליטית מסוימת ומוגדרת. אך אתי לא נשברת, ונזעקת – לא נכון! האוניברסיטה צריכה להנהיג את העם!

הזכרתי זאת הואיל וקיימים רגעי קסם בספר. הקצב עשיר, מהיר, גבוה, אך הוא מלא ברגעים אנושיים. בפתיחת הספר אנו קוראים על אדם הנוטה למות, וצינורות הזנדה מחוברים אליו, אך הוא מסוגל לשמוע את הקולות סביבו. זה כבר לא מדע בדיוני. אני עודי כועס על הרופאים, שלא הזהירו אותנו כשהוריה של אשתי נפטרו כי הם עלולים לשמוע אותנו – דיברנו מעליהם, עליהם, לידם, שאלנו מה יהיה, אמרנו שלא צריך להגיד להם שלום. היום אני נדהם מכך שלא שמנו לב. לפעמים, מתוך הספרות, אנו לומדים שיעורים קטנים, פצפונים, אנושיים.

אך זה לא ייחודו של הספר. כפי שאמרתי, ייחודו של הספר הוא כי מדובר ברומן סאטירי, שהוא מסורת ספרותית אהובה עלי מאוד, המהווה תופעה נדירה בפרוזה העולמית. הרומן הזה עוקב אחר מסורת "אי הפינגווינים" של אנטול פרנס, "השועל בלול התרנגולות" או "עין כמונים" של אפרים קישון; ולמעשה גם "דון קישוט" של סרוונטס, "מועדון הפיקוויקים" של צ'רלס דיקנס, "המסכה האחרונה" של נתן

אלתרמן, "חוות החיות" של ג'ון אורוול, או "הקלברי פיין" של מרק טוויין. ולתוך המדף הזה, המצומצם, של ספרות סאטירית מצוינת, מצטרף לו גם הרומן "משפחת שטורץ".

ירון אביטוב

ניתוח לייצור וורקוהוליקים

מקור ראשון, מוסף "השבת", 29/08/2014

ניתוח הלובוטומיה, שאחד מייצוגיו המזעזעים ביותר היה בסרט "קן הקוקייה", הוצא למעשה מחוץ לחוק ברוב מדינות העולם בשל האכזריות הברברית שהוא מסמל בטיפול בחולי נפש. הלובוטומיה אומנם אינה מוזכרת במילה ברומן העתידני של דב בהט, אבל אולי היא העניקה השראה לא מודעת למדען-הסופר דב בהט לכתוב את ספרו העוסק בניתוח מוח שמשנה כביכול את האנושות.

בתחבולה עתידנית הופך בהט את המקבילה המודרנית של הלובוטומיה, שווריאציה שלה מובאת כאן, מהניתוח הכי משוקץ בתולדות הרפואה, למעין ניתוח בון-טון, שנועד לשפר את תפקודי המוח – ניתוח שמאמצים להם העשירים ובני מעמד הביניים כדי שיוכלו להתקשט בו כמו בתיקי גוצ'י, והם נרשמים אליו בהמוניהם.

המדען יוסי שטורך מגיע לתגלית חשובה, המצביעה על מנגנון במוח המאפשר צבירת פוטנציאל שינה ושימוש בו בכל זמן עתידי, תגלית שתאפשר לבני אדם רבים לעבוד שעות רבות יותר בלי לאבד את כושר הריכוז, וכל זאת בתנאי שיעברו ניתוח מוח פשוט לכאורה.

תומכי הניתוח טוענים שבזכותו העולם עומד על סף עידן חדש, שבו יהפכו אנשים לחכמים יותר, וכפועל יוצא מכך גם יצטמצמו הפערים החברתיים והכלכליים במדינות המערב. ואילו מתנגדי הניתוח טוענים שזהו עוד מקרה שבו עושים במדע שימוש לצרכים פוליטיים מסוכנים. חלק מהמתנגדים רואים בו לא יותר ממזימה יהודית להשתלט על מוחות המטופלים, וכל זאת משום שממציא השיטה הוא ישראלי.

האם אכן מדובר בניתוח מוח, או בשטיפת מוח להמונים שהופכת לאמצעי נוסף של הקפיטליזם החזירי לשלוט בהמונים? בספרו של בהט, האיום העתידי אינו מגיע מהקומוניזם או ממשטרי האח הגדול, אלא דווקא ממשטרי הטייקונים וקשרי הון-שלטון שלהם, שמאימים על הסדר החברתי וכופים על הרוב להתמרד נגד המיעוט הנצלני.

סיפורו של הניתוח וגרורותיו הוא סיפורה של משפחה אחת, משפחת שטורך, בעידן שבו הלוחות הטקטוניים החברתיים מגיעים לכדי התנגשות בלתי נמנעת בין השכבה הדקה החיה מקשרי הון-שלטון, לבין כל השאר, החשים מקופחים יותר מתמיד. הטייקונים מתעשרים עוד ועוד, והמחאה החברתית הופכת לאלימה. במרוצת הרומן הנצלנים יהפכו לקורבנות.

משפחת שטורך מאגדת בתוכה את הקטבים של החברה הישראלית, בעידן עתידי שבו מדינת ישראל נתקלת באיום מסוג חדש שלא ציפתה לו. לא מדינות ערב ולא איראן וגם לא פלסטינים אלא המחאה החברתית.

מנהיגות דמגוגית

הרומן מגולל את סיפורם של שני דורות במשפחה אחת. דור ההורים מסמל את מייסדי המדינה, ואילו דור הבנים (שלושה אחים ואחות), מסמל מחד גיסא את ישראל המצליחנית של ימינו (חתן פרס ישראל בתחומי המדעים ואחד מהטייקונים העשירים במדינה) ומאידך גיסא את המחאה החברתית, בדמות האחות שהופכת לנביאת ולביאת המחאה.

כמו ב"האחים קרמזוב" של דוסטויבסקי, מדובר באחים השונים מאוד זה מזה. כל אחד מהם מייצג אופי שונה, ודעה פוליטית וחברתית שונה. וכך משפחה אחת, לא ענפה במיוחד, הופכת למיקרו־קוסמוס של החברה הישראלית, והעימות הפנימי בתוכה גולש לעימות כלל ארצי שיוצא מכלל שליטה. "משפחת שטורך" הוא רומן משפחה ריאליסטי ובה בעת אלגורי־עתידיני, המתרחש בשלוש יבשות, והוא חובק בתוכו גם מרכיבים של ספר מתח מרובה מהפכים ומרובה המצאות. כמעט כאילו מדובר בספר מדע בדיוני, ומשום כך קשה לקטלג אותו. הוא מתרחש בגבול הדמדומים של ישראל בת ימינו, ומשתמש בחומרי הכרוניקה של המציאות כדי להציג מציאות אלטרנטיבית, אך כזו שהיא ממשית מאוד.

כמו ברומן הקודם שלו, "יקיצת נשיקה" – שכמה מהמוטיבים שלו חוזרים כאן, אם כי בצבעים אחרים – משתמש בהט בחומרי המציאות רק על מנת לעוות ולהקצין אותם. העיוות וההקצנה מציגים מראה הפוכה של החברה הישראלית בת ימינו, וסאטירה, לעתים חריפה, על המצליחנות הישראלית שלא יודעת שובע, ועל דמויות המצליחנים, שהופכים כאן

לקריקטורה מכוערת ובאים על עונשם.

הקריקטורה המוצגת כאן היא לא רק של פוליטיקאים וטייקונים. גם מנהיגי המחאה החברתית האלימה זוכים פה ללעג על כך שבראש חוצות הם נושאים דברים דמגוגיים על שוויון, ובסתר צוברים הון, ומשתמשים בו למטרות גלוזות – לא פחות מאלו של הטייקונים. מבחינה זו, מדובר ברומן אובייקטיבי שאינו חוסך את שבטו מאיש.

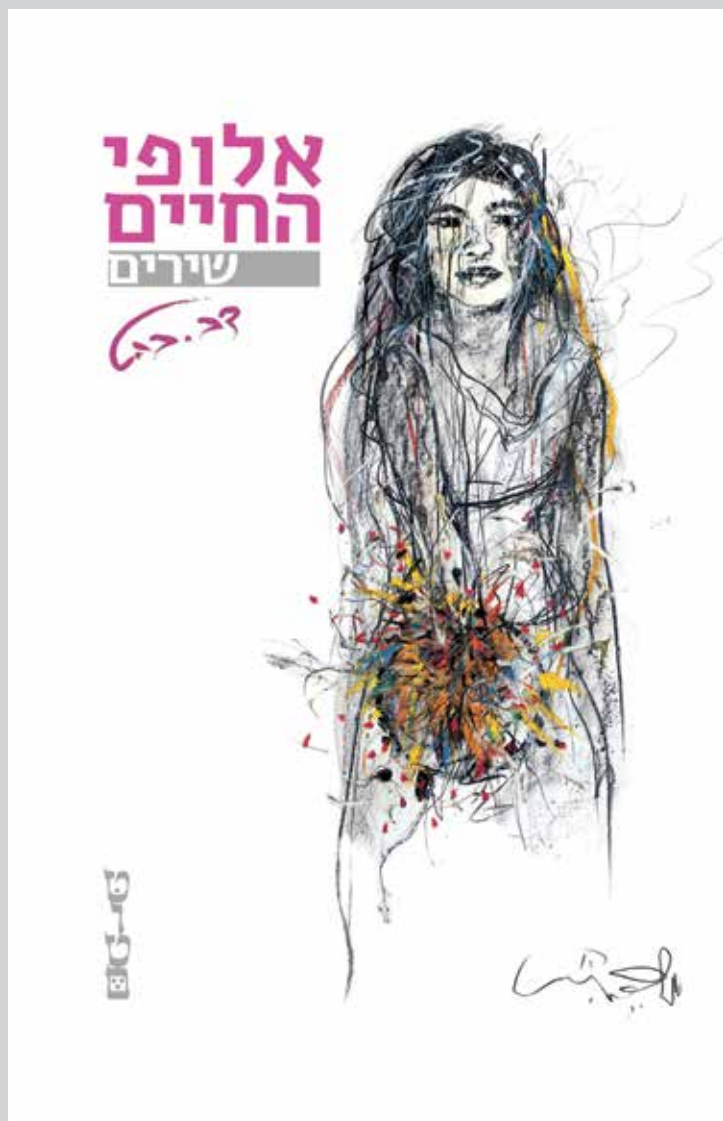
עודף להט

בהט עורך ברומן השוואה מעניינת בין הקיטוב החברתי לבין הקיטוב המאפיין את הסימפטומים של התסמונת הבי-פולארית, המוכרת בשם הפופולרי מאניה-דפרסיה. החולים המאניים הם לדעתו הטייקונים הבזבזניים, ואילו העניים הם הדפרסיביים.

הבי-פולאריות הזו מאפיינת למעשה במידת מה גם את ספרו. לצד פרקים מעוררי מחשבה, שמתעלים לפרוזה רהוטה וטובה, כולל הרומן גם פרקים שבהם הפרוזה נדחקת במקצת לטובת דיונים מדעיים ארוכים מדי, או להווייה שצמודה מדי לאירועי השעה, ושאינה מחדשת לנו בעצם הרבה. מלבד העובדה שבהט מזהיר אותנו שוב, כמו בספרו הקודם, שמדינת ישראל עלולה לעבור בטווח הנראה לעין רעידת אדמה חברתית מהסוג שטרם ידעה.

בהט עושה זאת בלהט נבואי, מהסוג שחסר אולי לכמה מסופרי המחאה האחרים, אבל נראה שכדאי להפגין קצת פחות להט וקצת יותר פרוזה לעתים, כמו זו המאפיינת כמה

מטובי הפרקים ברומן. מכל מקום, בהט הוא תופעה. בגיל הנושק לגבורות, ואחרי קריירה ארוכה כגיאולוג בעל מוניטין עולמיים ותפקיד של רקטור לשעבר של אוניברסיטת בן גוריון, פנה לכתיבה, פירסם שלושה ספרים בשנה אחת והוא מתגלה כסופר בעל היגד.

אלופי החיים

מס' עמודים

92

ז'אנר

שירה מקור

עורכת

לילי פרי

שנת הוצאה

2014

הוצאה

טועם ספרים

פרופ' גבריאל מוקד

רגע לפני ההתחלה – ממדע לשירה

מתוך ההקדמה ל"אלופי החיים", אפריל 2014

ספר שיריו הראשון של פרופסור דב בהט, מדען בעל מוניטין בינלאומיים, הוא אסופה מרגשת של התבוננויות שנונות ומפתיעות ביומיומי ובקוסמי גם יחד. השירים, המתאפיינים ברוחב ידיעה ודעת, ברגישות פיוטית ובהומור דק, עוסקים בחוויית האדם הסובל, האוהב, העורג והאוהב, הנושא בסבלנות את צער חייו, ובה בעת מרים את מבטו המתפעל אל יפעתו המרוחקת והחידתית של היקום. אל כוכבי השביט, אל מעמקי האוקיינוסים ואל אדני היבשות הצפות בהם, אל רעידות האדמה והרוחות המנשבות.

במשך רוב שנות הקריירה שלו התמחה פרופ' בהט, לשעבר רקטור אוניברסיטת בן גוריון, והיה לאחד הגיאולוגים הבולטים בעולם בחקר הסדקים בקרום כדור הארץ. רק בשנים האחרונות החל להפנות את מבטו המעמיק מעיסוק באפיונם וחישובם של תהליכים גיאולוגיים, לבחינת הסדקים והבקיעים בנפש האדם היחיד, ובחברה הישראלית בכללה, באמצעות הכלים השונים לגמרי של הסיפורת והשירה.

מעבר חד ומפתיע מעיסוק בתחום אחד לתחום מקצועי שונה בתכלית, הוא אומנם מהלך קלאסי ומוכר, אך הוא אינו מתרחש לעתים קרובות, ולעולם אינו עניין של מה בכך. אחרי הכול, אף שהתחומים שבהם פעל ופועל בהט – הן המדע והן האמנות – עוסקים שניהם בחקירת האמת חסרת הפשרות על האדם והעולם, הרי שהם עושים זאת בכלים שונים ובשפות שונות כל כך, עד שהיו מי שתיארו את הניגוד ביניהם כשסע עמוק, אולי אף חסר תקנה, בין "שתי שפות" או "שני עולמות". יצירתו הספרותית, ובמיוחד השירה, של פרופסור בהט מייצגת את מלוא מורכבותו המרתקת של המעבר בין שני העולמות הנפרדים הללו. אך במחשבה שנייה נראה, כי אצלו לא מדובר במעבר של ממש. למרבה ההפתעה, נדמה שהוא הצליח למצוא דרך חדשה משלו לגשר ולחבר בין שני העולמות המנוגדים לכאורה, כך שהוא מוסיף לפעול במקביל בשניהם: הן במלכות מדעי הטבע, בה קובעת חוקיות נוקשה של עובדות פיזיות, אובייקטיביות, כפי שהן נמדדות במכשירים מדויקים ומכילים היטב; והן במלכות ההומניסטית של הסיפורת והשירה, שבה הדרישה לאמירת אמת חדה ותובענית לא פחות מזו שבעולם המדעי. אלא שאמת עמוקה זו היא תמיד סובייקטיבית, רבת-פנים, תמיד כרוכה בניסוחים מילוליים ולא מכניים או ממוחשבים; תמיד היא נבחנת במכשירי המדידה החמקמקים, הסמויים מן העין, של נפש האדם ולבו.

כך, לדוגמה, תיאר בהט בכישרון רב את הבקיעים החברתיים והרגשיים בישראל ברומן שלו "יקצת נשיקה", שבמרכזו מאבק הקיום הקשה של זוג צעיר על רקע החיבור האימתני בין הון לשלטון – חיבור המושפע גם מאלמנטים

עתידניים מאיימים, הפולשים כבר עתה אל המציאות בת ימינו.

והנה עתה מונח לפנינו ספר שיריו הראשון, "אלופי החיים". וכמו בפרוזה שלו, גם השירה של דב בהט מתכתבת באופן גלוי עם עיסוקו המקביל כאיש מדע.

שירי הספר מתאפיינים בשלושה רבדים פנימיים מרכזיים, בדומה לרבדים השונים במבנה הגיאולוגי של הפנים והפנים של כדור הארץ.

הרובד הראשון בספר השירה הייחודי הזה הוא החיבור הישיר בין מדעי הטבע לבין המציאות האנושית, ההיסטורית והרגשית. בהט מציף את מישור החוויה האנושית בנתונים שונים מתחומי הקוסמולוגיה, הפיזיקה והגיאולוגיה, ועורך ביניהם הקבלה מרומזת אך חיונית. בשיר "לאונרדו", למשל, מציג בהט את הגילוי המדעי כחלק מדרמה אינטלקטואלית-חוייתית של האנושות:

בְּעֶבֶר הַשְּׂתָרַע יָם קְדוּמִים
עַל רְאֵשֵׁי הַהָרִים,
וּבְעֵת שְׁעָלָה הָהָר בְּתַזוּזַת עֲנָק
נוֹצְרוּ גְאֵיּוֹת לְמַרְגְּלוֹתָיו.

הַיּוֹם לוֹמְדִים עַל כֶּךָ בְּגֵן הַיְלָדִים,
אֶךְ בְּתַקוּפַת הַרְנַסְנֶס הָיָה זֶה סוּדוֹ
הַכְמוּס שֶׁל אִישׁ אֶחָד,
יְלִיד הָעֵיטָה וַיִּנְצֵ'י.

הרובד השני בשיריו של בהט הוא הרובד החברתי: דרך פריזמה אישית וחוויתית הוא מעלה הרהורים שונים המשקפים פנים שונות במציאות הפוליטית, כמו גם ביקורת חברתית נוקבת וחדה ביותר. בתחום זה מתגלה בהט, השייך לחוג הרעיוני המובהק של תנועת העבודה בטרם שקיעתה, כמבקר חריף של חוגי הטייקונים ומעלליהם. הוא מפנה את זעמו נגד הקפיטליזם החזירי, המאיים על שלמותו של חוט השדרה המוסרי והקיומי של החברה הישראלית.

כך, למשל, בשירו "דבר מה על העיר שלנו":

פַּעַם מְזַמֵּן-מְזַמֵּן הֵם הָיוּ הַלֵּל וְשִׂמְאִי.
עֲבָשׁוּ מוֹשְׁלֵת כָּאֵן בְּעִיר דּוֹאֲלִיּוֹת מִתְחַכְּמֵת.
זָאבְנוּ אֵינּוּ גֵר עִם כְּבֹשָׁה בְּעִיר שְׁלָנוּ
וְאִם קָצֵת טוֹב לוֹ – הוּא יִרְבֵּץ עִם הָרַע לוֹ.

הרובד השלישי נפתח לשירה אישית, רגשית, לעתים משועשעת-סרדונית, ששזורים בה מוטיבים של ארוטיקה, בדידות, אבל, אובדן, חדות חיים פשוטה ובסיסית על חילופי עונות, זיכרונות וחוויות אישיות אחרות.

שירתו של דב בהט מתאפיינת לא פעם באפוריזמים, בהשחזה מילולית-לשונית משוננת ובפזמון שורף תודעות. ואולם, בכל חלקיה מבעבעת בשירתו נימה אישית בלתי צפויה של אינטלקטואל וחוקר שבא מתחומי המדע המדויק ועתה הוא בוחן בענווה, מזווית ראיתו הבלתי שגרתית, את מצבו של האדם על רקע מופעי הטבע, החברה והחוויות האנושיות באשר הן.

למשל, בשיר "כה נורא יופיים", מפגיש בהט את המלחין פליקס ברתולדי מנדלסון עם הצייר היפני קצושיקה הוקוסאי, שמסביר:

לֹא הֵיטָה בְּרָרָה, צִיֵּרְתִי לָהֶם אֶת
הָאִימָה וְהַעֲדָנָה, אֶת הַפֶּחַד וְהַעֲדִינּוֹת, אֶת
הָאִמֶץ וְהַצְּנִיעוֹת מוֹל הַסְּעָרָה, אֶת הַתְּקִנָּה
הָאֲנוּשִׁית לְשֹׂרֵד בָּהּ. "הַגֵּל הַגְּדוֹל בְּסִמוּךְ
לְקַנְגָאוּה", קוֹרְאִים לְצִיּוֹר הַהוּא.

לעתים נדמה כי הוא נתקל לפתע פתאום בשכבות ממשות
אלה בפעם הראשונה, ומביט בהן בפליאה ובסקרנות של ילד.
שירי "אלופי החיים" מתכתבים עם עיסוקו המקביל של
הכותב כאיש מדע באופן מקורי ומרתק, המעניק להם ייחוד
נדיר בנוף השירה שלנו.

פרופ' יצחק בן מרדכי

איש הרנסנס

יפורסם ב"עכשיו", סתיו 2016

כידוע, נפש האדם מורכבת, רב־שכבתית, ויש בה לא מעט ניגודים וסתירות. פרויד כבר לימד אותנו דבר או שניים עליהם, ועל המתחים והמאבקים ביניהם, אך ב"אלופי החיים", ספר השירים של דב בהט, מעניין לראות כיצד הניגודים חיים בהרמוניה ומשלימים זה את זה. כי מצד אחד ימצא הקורא בשיריו של בהט דיוק בהגדרות, בתיאורים, בניסוח, ובהכללה – דיוק בתכנים; ומצד שני ימצא ליריקה, שמשמעה מעין ריחוף מעל או מתחת לדיוק העובדתי, הריאליסטי, ונסיקה – או צלילה – לרבדים מיתיים או מטאפוריים, פילוסופיים או רומנטיים. בנוסף, בהט מתגלה בספר כאיש רנסנס מובהק, המשלב ידע בתחומי אמנות שונים (ציור, מוזיקה) עם ידע רב במדעי הטבע, לצד דעתנות ישירה ולפעמים אפילו בוטה. ולכל אלה נוסף הרובד הלירי כצד שכנגד וכערך מוסף. התמהיל הניגודי והמגוון הזה, על שלל האפשרויות הטמונות בו, הוא בעיני סוד קסמם של השירים. כדוגמה בולטת אפשר להביא את השיר סנונית הרפתות (אלופי החיים, עמ' 48). למי שהשם נראה לו כמטאפורה

– אומנם יפהפייה – כדאי לספר שאכן יש סוג של סנונית
שזה שמה (באנגלית: Barn Swallow). זוהי סנונית קולנית
ותזזיתית שמגיעה לארץ במהלך חודש מרץ ובתחילת אפריל.
היא מסוגלת לשחות מים ואף להזדווג תוך כדי מעוף.
את כל העובדות האורניתולוגיות האלה בהט מכיר, ועל
רקע זה הוא פותח את השיר כך:

יום בְּהִיר אֶחָד נִחְתָּה
סְנוֹנִית עַל חֲלוֹנִי.
"אֲחֲרָתִי", אֲמַרְתִּי לָהּ.
"הַזְדִּינַתְּ בְּאוֹר כְּאֵלוֹ אֵין מָחָר", הִתְקוּמְמַתִּי.
"שְׂכַחְתִּי", לְגַמְתִּי מִיָּם.
"בְּמָקוֹם לְבוֹא עִם בְּשׂוֹרָה, אָכִיב הַגִּיעַ
צִלְלֶת לְאֲדָמָה, בְּלַעַת חֲרָקִים
וְחֲזַרְתִּי לְמַעְלָה
לְהַזְדִּין בְּעַנְנִים לְכַנְפָּנִים", לְחַשְׁתִּי.

פתיחת המונולוג אל הסנונית היא על רקע מועד נחיתתה
המאוחר. בהנמקה האפשרית לאיחור בולט השימוש במילים
הבוטות מאוד: "הזדיינת", ואחר כך "להזדיין". בתוך עברית
מדויקת מאוד, תקנית מאוד, המסתמכת על העובדות הריאליות
לאשורן, משובצות במפתיע מילים מרובד אחר, רובד עממי
(שלא לומר המוני) – "הזדיינת באוויר".

כל משורר, לפחות בעיני, ראוי שישקול היטב האם ראוי
להכניס מילים מהלקסיקון הזה לשיריו. מובן שהדבר אפשרי –
עובדה שהמילים נמצאות כאן – אך חייבת להיות להן הנמקה

כלשהי מתחום הליריקה, הפואטיקה או הסגנון. אילו קראנו את השיר רק עד כאן, היתה הבוטות העממית הזאת מנמיכה ללא ספק את השיר ואת רמתו. לסתם גסויות יש תמיד טעם תפל.

אך המשך השיר מפתיע יותר מן הגסויות הבוטות. למעשה ההפתעה נובעת דווקא בגלל הגסויות. וכך הוא ההמשך:

”הָאָבִיב כְּכֹר פֶּה”, הִרְמַתִּי קוֹל.
הִיא הִפְתָּעָה: ”מָה,
גַּם מְדַעְנִים מְכִירִים
אֶת הַמְשֶׁפֶט שֶׁל אָרִיסְטוֹ?”

שורות אלה מגביהות מחדש את מה שלכאורה הונמך. פתאום אריסטו נכנס לתמונה. פתאום, אחרי ההזדיינות יש פילוסופיה. וברקע לדברים נמצא המשפט הידוע של אריסטו (שלא תמיד זוכרים שהוא בעל זכויות היוצרים עליו), המשפט שעל פיו סנונית אחת עדיין לא מביאה את האביב. הכנסת אריסטו והפילוסופיה לשיר, מהווה משקל נגד להזדיינות ויוצרת שילוב מקורי ומיוחד של שתי רמות שיח, שני רובדי תרבות, ושל אותם ניגודים שהוזכרו בתחילת הדברים. שילוב מהסוג הזה אפשר למצוא גם בשיר ”לזכרה של הדיקציה המדויקת” (אלופי החיים, עמ' 80). הידע הנרחב של דב בהט במוזיקה ובאמנות החזותית מעניק לשירים רובד נוסף בעל גוון רנסנסי, כגון השיר ”כה נורא יופיים” (אלופי החיים, עמ' 114), שהוא דיאלוג שירי מקורי ומרתק בין המלחין פליקס מנדלסון, לבין הצייר היפני הוקוסאי. מנדלסון

הלחין את האוברטורה "מערת פינגל" (שהיא מערת משושים ימית באיים ההיברידיים ממערב לסקוטלנד). הוקוסאי צייר את "הגל הגדול מול חוף קנגאווה", ציור ידוע שבו גל ענק ומתנחשל עומד לטרוף שתי סירות דיג זעירות. זהו דיאלוג אלגנטי ומדויק (מדויק כמו בכל השירים), בין שני יוצרים שנמצאים כבר בעולם שכולו טוב (שניהם נפטרו באמצע המאה ה-19). נושא הדיאלוג הוא רגעי השיא של יצירתם:

...כְּשֶׁהֲצִלִּיחוּ לְגַעַת
בְּשִׂיא הַדָּרוֹ שֶׁל הַיָּפִי
כְּשֶׁהוּא נֶשֶׂא עַל גֵּל.

השיר מסתיים במעין הללויה לאמנות, בניסוח ישיר ובו בזמן גם עדין ולירי, כשמטאפורה דומיננטית אחת מעצימה את השקט השקוף שבשמים:

כֶּךְ, הִרְהָרוּ הַשָּׁנִים, הוֹפְכוֹת יְצִירוֹת גְּדוֹלוֹת
לְפִילִים הַנוֹשָׂאִים אֶת כְּדוֹר הָאָרֶץ עַל גַּבָּם.
גֵּל שֶׁל הַכְּנָה עָבַר בֵּינֵיהֶם בְּאוֹר הַשֶּׁקֶט,
הַדּוֹמָם, נְטוּל הַצֵּלִיל אוֹ הַצֶּבַע
שֶׁבַשְׂמִים.

רוברד נוסף שבולט בשירים הוא רוברד מיתולוגי. כאן נמצא שוב את הריאליזם העוברתי המשולב עם עולם מיתולוגי, עולם שבשיריו של בהט נמצא במקום שבו מסתיימת הריאליה,

ואולי במקום המשמש כיסוד וכתשתית לריאליה. זהו עולם
מסתורי שבו פועלים כוחות גדולים מאיתנו.
כך למשל, באחד מבתי השיר "ולס הנוקלאוטידים"
(אלופי החיים, עמ' 19), השיר הפותח את הספר, נאמר:

מְחֹל וְלֹס אֵינְסוֹפִי שֶׁל
נוֹקְלֵאוֹטִיִּדִים קְטָנִים
וְנִחְרָצִים מְסִתְחָרֵר לֹו
בְּסֶדֶר מוֹפְתֵי בְּסֶלִיל הַכְּפוֹל,
הַחֲרוֹת הִיא מֵצֵג שָׁוָא.
פְּרֶדְסְטִינְצִיָּה, זֶה שֵׁם הַמְשָׁחָק.

וכן השיר "שתגיח על צדף" (אלופי החיים, עמ' 136), שיר
שבו מסתיים הספר. השיר מתייחס לציור של בוטיצ'לי "לידת
ונוס", שבו ונוס ניצבת על צדף, ומתייחס גם ל"ארבע העונות",
ארבעת הקונצ'רטי הידועים לכינור מאת ויוואלדי. בשיר זה
מנוסחת הערגה אל המיתוס. והנה השיר בשלמותו:

השְׁבִיט אֵיזוֹן מִתְקַרֵּב אֶל הַשְּׁמֶשׁ.
בְּלִבוֹתֵינוּ תִּחְנֶנֶה
שְׁתוֹלֵד וְנוֹס מִחֶדֶשׁ,
תְּגִיחַ מֵהֵם עַל צֶדֶף,
יִפְהַפְּיָה וְעִירְמָה,
נְנוּחָה, אֲצִילָה פְּלוֹרֶנְטִינִית
מְשֻׁרְטֶטֶת בְּקוּיִם בּוֹטִיִצ'לִיִּים,
עֵרָה לְגַמְרִי, פְּקוּחַת עֵינַיִם
בְּתוֹךְ הַחֲלוֹם,

וְתָשִׁיב אֶת הָאֱהָבָה הַגְּדוֹלָה אֶל חֵיקָה.
אֱלֹהִים, הוּא נֶעְנָה לְתַפְלָתָנוּ
הַנָּה, עֲבָדָה, כְּכֹר קִבְלָנוּ אֶת
הָאָבִיב שֶׁל וַיּוֹלְדֵי,
מִמֵּתִין לָנוּ עַל חֲלוּנָנוּ,
כְּמִקְדָּמָה.

הציפייה לוונוס שתיולד מחדש היא הניסוח השירי של ערגה אל המיתוס. ערגה, שעל פי בהט אולי רק האמנות מסוגלת לספק, ולהעניק לנו משהו מישותו של המיתוס, משהו מעוצמתו ומיופיו.

רשימת היוצרים והאמנים המוזכרת בשירים מרשימה (ביניהם, בנוסף לאלה שכבר הוזכרו: לאונרדו דה וינצ'י, מוצרט, גתה, שילר, דונאטלו, מיכלאנג'לו, ורוקיו). אזכור האמנים משמעותי בשירים, לאו דווקא בגלל כמותם, אלא בעיקר משום שהימצאות היוצרים בשירים אינה מלאכותית ואינה בכחינת מה שקרוי Name Dropping. גם אין היא בגדר ניסיון לזכות בקמצוץ נוסף של איכות על חשבון יצירותיהם של אחרים. היוצרים והיצירות נזכרים בשירים בטבעיות גמורה, שכן הם חלק מעולמו של המשורר, והם מהווים מרכיב חשוב בתפיסת העולם שלו. בידיהם, ככל הנראה, נמצא המפתח לעולם המופלא אך גם השרירותי של המיתוס.

על כל אלה ועל ספר השירים המקסים הזה מגיעים שבחים רבים לדב בהט, שזה לו ספר השירים הראשון לצד ספרי פרוזה שכתב.

יקיצת נשיקה

מס' עמודים

213

ז'אנור

שירה מקור

עורכת

לילי פרי

שנת הוצאה

2014

הוצאה

טוטם ספרים

ד"ר לאה גרפינקל

יעל, שובי הביתה

מתוך דברים שנשאה בהשקת הרומן "יקיצת נשיקה",

13/7/2013

"ד"ר יורם מלך הוסיף לנהל את ענייני המדינה כעיוור הצועד בבטחה בדרכו לקראת נפילה בלתי נמנעת". לצערנו, ויותר מכך לצערם של אזרחיו, אשתו רחלה אינה מכירה את האמרה "בפני עיוור לא תיתן מכשול". היא זו שבחוצפתה הגדולה מנהלת את ענייני המדינה, מבלי שיהיה לה כל מושג איך עושים זאת, וה"עיוור" נשרך אחריה מבלי שידע כי הנפילה אורבת לפתחו – נפילה שתגרור עמה נפילות של רבים אחרים.

ייתכן כי פגשתם בסיטואציות דומות.

האם אנו עדיין נמצאים בעיירה היהודית? כפופים לפריץ, אך מתחנפים אל "הדוד סם" במקום למשפחת פוטוצקי? קוראים ל"מאכערי" מירי שגב ולא קלמן או זלמן? ומה ההבדל? האם גם עכשיו הרבי יכול יותר מאשר איש העם הפשוט, גם אם "הרבי" המדובר הוא איל הון המגיע למקום הנמוך בעולם? האם גם כאן ההתייוונות מרימה את ראשה? כמו המשפט הנאמר לאיש המוזג את המשקאות, בעברית-אנגלית, "תעשה את זה כפול".

מי שההיסטוריה שכרה לו את הגב, כפי שזעקו שלטי

המפגינים הצעירים מקיץ 2011, קשה לו להזדקף. לכן, גם כשנפטרנו כבר ממשפחת פוטוצקי, לא הצלחנו להזדקף. אך לזמן קצר, הזדקפו עבורנו זוג הצעירים היפים והמאוהבים – גידי ויעל – ורעננותם הבליטה את הסיאוב של הזוג המבוגר, יורם ורחלה.

לרוע המזל, מפתחות השלטון נמצאים בידי הזוג המבוגר – וכשעיקר המעמסה לזקיפות הקומה נופל על חלק אחד, יאזלו כוחותיו במהרה, והוא לא יוכל לסחוב את החלק השבור לנצח. לפיכך נשחקה וגרוע מכך, נפגמה תמימותם של גידי ויעל, מיד עם המשבר הראשון. גידי נפצע קשה בתאונה, כשהדריך במדבר את התיירת הצעירה ג'סיקה – נערה המנעימה את זמנו של איל ההון וממלאת את מקומה של קודמתה שמתה בנסיבות מסתוריות.

גידי משתקם פיזית, כפי שהשתקם לאחר שהציל את יעל מטביעה, אך המשבר נותן את אותותיו בחיי הזוג. על אף נכונותם לעבוד קשה, הם מתקשים למצוא עבודה. גידי שב להיות כעין נער שעשועים, אך הפעם בדרגה נמוכה יותר: בבית מלון זול יותר, אך שוב במקום הנמוך בעולם. יעל שנאבקה בעבר שלא ליפול לתוך מלכודת נערת השעשועים, נכנעת לבסוף, מגיעה למסקנה ש"אין לה מזל עם המדינה", ונוסעת ללונדון על חשבונו של איל הון יווני. בלונדון, כידוע, היאוש יותר נוח והיא "לומדת להתיידד עם הזרות החדשה", ומחליפה בה את הזרות הישראלית הישנה.

אך לא רק זרות היתה ועודנה נחלתנו, אלא גם הפחד ממנו ניסינו להימלט והשלינו את עצמנו בהשמדתו, בוא יבוא. אם כך, לא רק העבר וההווה הם אויבינו, אלא גם העתיד,

ברוח 1984, האח הגדול מאיים לשוב – ובגדול! הנה מפתחים שיטה למדידת דרגת הפחד של האזרחים מהשלטון, וכאשר טכנולוגיית העתיד נכשלת, והיא מאיימת על יורם ורחלה, האשמה הקפקאית עומדת ליפול על גידי החף מפשע.

ככל שנוקף הזמן האגו של גידי הולך ומתנפח, אך מאחר שאמונו בבני אדם טרם ניזוק, הוא הופך לטרף קל למנוולים הוותיקים ממנו. אם בעבר הביא איתו גידי, האתלט יפה התואר, משב רוח רענן ותקווה גדולה, הרי עכשיו כשהתבגר הוא עומד להידבק בעיוורון המסואבים. אומנם מדי פעם מצפוננו עוד משמיע קול, אך הוא מתנחם בכך שאין לו כל זכות בחירה ומחליט לאמץ את כללי המשחק.

זה היה כנראה גם גורל דורם של יורם ורחלה. יורם, נכה צה"ל, השאיר את התום הרחק מאחוריו ונסחף בעזרת אשתו לחיים המפנקים עד כדי טשטוש הראייה הנכונה. על פינוק-היתר ותוצאותיו כבר התריעו אבותינו כאשר אמרו "וישמן ישורון ויבעט" – הכול קשרים, הכול תענוגות, ובמקום הנמוך ביותר בעולם, הכול גם מריבות וקנאות, אגו המנופח על חשבונם של אחרים. את המחיר שילם, משלם וישלם הפרט הנרמס באותה בעיטת ישורון השמן.

כמי שנולדה בתש"ח ושמעה בביתה את המשפט: "המדינה שלנו מושתתת רק על נסים", איני מסוגלת לסיים בייאוש. הספר עוסק אומנם בשברים, אבל ישנם שברים שמתאחים, ואפילו שברים שמחזקים. רבי נחמן מברסלב צדק כשאמר, "אין דבר שלם יותר מלב שבור". אלא שכעת עלינו לסמוך רק על לבנו שלנו שיהיה שלם, ולא לחפש שלטון זר שיפיק מאיתנו את הטוב.

במוחי מזמזמת לה שורת השיר "ישראל חזקה מכל
חסרונותינו", וגם אם בציטוט בו פתחתי את דברי דימיתי את
ד"ר מלך לעיוור, הרי נדמה כי דב בהט הצליח, באומץ לב רב,
לפקוח את עינינו לבל נדבק בעיוורון וניתן למנהיגים עיוורים
להוביל את עתידנו. יעל, שובי הביתה!

ד"ר חני מן-שלו

פיצולים ב"יקיצת נשיקה"

מתוך דברים שנשאה בהשקת הרומן "יקיצת נשיקה",

13/7/2013

ריבוי זוויות ורבדים של החברה הישראלית מקבלים במה בספרו של דב בהט "יקיצת נשיקה". כמו שכבר כתב פרופסור גבריאל מוקד, הספר מהווה אמירה על מרכזי הכוח הפוליטי, החברתי, והכלכלי בישראל, על התנהלות עולם המחשוב וההדמיות האנושיות, כמו גם סאטירה פוליטית ורומן ישראלי. דרך עיניו הפקוחות לרווחה של דב, מוארת המציאות הישראלית באור בוהק וקשה. גיבוריו מצטיירים כמנותקים רגשית, משפחתית וחברתית. אנשים נרקיסטיים, ביקורתיים וקרים, המשתמשים באחר לצורכיהם. את לשונו הצינית, ואת אמירותיו הפרובוקטיביות על הדמויות המאכלסות את ספרו, אני מבינה כרצון לזעזע את כולנו ולהגיד "התעוררו! תראו מה נהיה לנו... אם נמשיך כך, בעיוורון מוחלט, אבוי לנו!"

בחרתי להתייחס לאספקט אחד מני רבים, הנוכח בסיפור באופן סמוי, ואותו דב בהט מעלה למודעות השיח הציבורי. כוונתי להשפעת העברת הטראומה הבין-דורית הלא מודעת על החברה הישראלית. הספר עשיר ומלא בדמויות ואירועים,

אך אם אנסה להתייחס לכולם, אצא בידיים ריקות, בבחינת "תפסת מרובה לא תפסת", לכן, בחרתי להקפיא כמה תמונות ולצלול אל תוכן, תוך ניסיון לתת מילים לרובדים שההכרה בהם נמצאת בנפשנו.

להבנתי, כל שמתרחש בסיפור, בהיבטים האישיים, המשפחתיים והלאומיים, נובע מנוכחותה של השואה ברקע חיינו. היא מרחפת מעל, ומשפיעה על הדינמיקות הרגשיות של הגיבורים, ועל היחסים שהם בונים. בסיפור היא אינה מדוברת, ומוזכרת רק כבדרך אגב, כשסבתא פאניה אומרת ליעל: "אל תלמדי ממני, יעלי, זה מאוד לא בריא. אבל מה זה סיגריות לעומת הנאצים?" (יקיצת נשיקה, עמ' 84). אך טראומה עוברת באופן גולמי ונסתר, מתת־המודע של הדור האחד, לתת־המודע של הדור השני.

הואיל והשואה באה במפתיע, כשבחיים שרתה תחושת ביטחון, ולוותה בכגידה של קרובים, את חלקם הגדול של הניצולים מלווה הצורך להישאר דרוכים תמידית. לא להתפתות לאהבה, לשגרה ולחוויה של ביטחון. במצב כזה, רק אהבה שסכנה בצדה משאירה את הנפש דרוכה ומוכנה... ולכן, לדעתי, כל יחסי האהבה שבסיפור – יחסי הורים וילדים, יחסים זוגיים, יחסי חברות ויחסי שותפות מדינית – מלווים בסוג של בגידה ומהווים כמעט איום על החיים.

כאשר אהבה קשורה לסכנה, רק אהוב המוכיח יכולות הצלה יכול להתקבל לתפקיד. כשיעל רואה את גידי המושך את לבה בחוף, היא מטביעה את עצמה על מנת לבדוק אם ילך אחריה אל תוך הים המסוכן, אם יסכן את חייו על מנת להציל אותה ובכך יהפוך למועמד מתאים לאהבה.

תחילתו של הספר מפגישה אותנו עם יעל המתעוררת מחוויית הטביעה בים, ולא יודעת אם היא חיה או מתה. ההתמקדות בהיסטוריה האישית של יעל היא סמלית, ומאפשרת לנו להבין את הדפוסים החוזרים אצל גיבורי הרומן הזה – האהבה המיטיבה מלווה בקרע וגורמת לאסון, הנאמנות לרגשות מובילה לאבדון, והתפקוד מתאפשר רק תוך ניתוק מהעולם הערכי והרגשי.

כשהיא מנסה להתעורר, הפנים המיטיבות שעולות בזיכרונה של יעל הן פניה של סבתא פאניה – הדמות החמה, המגדלת והמפנקת, שטיפלה ביעל במקום אמה. אך בהתאם לאותו דפוס, מתברר כי הסבתא הטובה הזאת, ש"היתה מכורה לטקסים שעשו ליעל מצב רוח טוב", פיתתה את נכדתה לאהוב אותה והשמיצה את אמא: "אמא כעסנית. לאמא אין מזג טוב!".

כשסבא כעס על דבריה של סבתא, הבינה יעל הקטנה כי "במשפחה יש שני מחנות, סבתא לקחה אותה לצד שלה, וסבא הוא בצד של אמא" (יקיצת נשיקה, עמ' 14). ולכן, היא ואמה נמצאות בשני מחנות נפרדים ועוינים זה לזה. סבה חיזק את הבנתה, כאשר האשים אותה כי "אמא מזדקנת רק מזה שהיא דואגת לך..." כלומר, בלי כל הסבר הגיוני, מבינה יעל, שבגללה אמה מזדקנת במהירות אל מותה. וכך, במחי משפט אחד, אנחנו עדים לכך שתחושת האשמה על מות היקרים לנו עוברת באופן לא מודע מהסבא לנכדה. קרוב לוודאי שמדובר במטען רגשי בלתי אפשרי, אותו נושא הסבא בתוך נפשו, מתוך נסיבות חייו הוא, ומועבר אל נכדתו באופן בלתי מודע על מנת להסב לסבא הקלה.

ואכן, יעל חווה את אמה דינקה כאם מנותקת. כשמבין חריצי עיניה היא רואה את אמה היושבת על יד מיטתה בבית החולים, היא מספרת שהיא "הכירה את החלוק הוורוד הזה שלה, ששימש לאמה אפוד מגן עבה שהפריד בינה לבין סביבתה הקרובה".

כמו דינקה, כל הגיבורים בספר מאופיינים במבנה רגשי של פיצול. הפיצול מספק הקלה מיידית להתמודדות עם הטראומה, מאחר שהוא מאפשר לאדם להתנתק מרגשות שאינם יכול להכיל – אך הוא הופך למבנה נפשי, המנתק את האדם מעולם שלם של רגשות, וכך מונע את אחד האמצעים החשובים להבחנה בין טוב ורע בחוץ ובפנים.

הדיסוננס בין הרושם החיצוני לחוויה הפנימית יוצר חוויית חיים שטוחה וריקה. במקרים קיצוניים, ולצערי לא נדירים, תחושת הריק הפנימי הופכת לחוויה של "חור שחור", הבולע את המתקרבים אליו, כפי שחוותה יעל בסיוטיה. כך גדל דור שני ושלישי לניצולי השואה, שלא מבין את הפערים בנפשו, ומאופיין בהתנהגות מוחצנת, שאין בינה לבין העולם הרגשי המלווה אותה ולא כלום. ועם הדור הזה, איך בונים מדינה?

מאחר שהמבנה הרגשי של כל הגיבורים מאופיין בפיצול בין חלקי הנפש השונים, הספר כולו מלא בניתוקים. כשלא קיים חיבור לנורמות מוסריות ועולמות רגשיים, סיפוק הדחפים הוא הכוח המניע – וזה מצב שגורם לנתקים הזוגיים והחברתיים ברמה האישית, ולנתקים בין העם לשלטון, לתקשורת ולהון ברמה הציבורית.

תקווה נדירה העולה מהספר היא העובדה, כי דרך

הציניות מסתננת אצל כל אחד מהגיבורים הכרה של חלקים מוסריים ורגשיים אחרים. כך למשל, כדי להמשיך לתפקד כראש ממשלה, שכל התנהגותו מונעת מהשאיפה לכוח וכבוד, המנצל את חולשתם של הצעירים שנעוריהם נובלים כדי לספק את צרכיו, זקוק יורם לשימוש בסמים. מירי, עוזרתו, המזהה רגשות ומנצלת אותם כדי לצבור כוח וממון, מצאה את עצמה מזמזמת משירי ינקותה, כביטוי לנפשה השואפת לחזור לאותו מקום תמים ושלם. רחלה, אשת ראש הממשלה האינטרסנטית והשתלטנית, מכירה בצדדים המכוערים שלה ושל משפחתה אך משליכה את הידיעה הזו על צלמי העיתונות "שמצלמים תמונות מכוערות שלהם" – וכן הלאה.

חשוב מכול, דב מרשה לעצמו לתאר את המציאות כמות שהיא, ולהראות ש"המלך הוא עירום". בעיני, זאת אזהרתו של דב – הבעיה שלנו אינה מחוץ לנו, אלא בתוך נפשנו. ועד שלא נסתכל בעצמנו בעיניים פקוחות, ונכיר את הצדדים המכוערים, את החולשה, ואת החרדה שלנו מפני האהבה והשלווה, לא נצליח לבנות פה מדינה.

[/http://totembooks.co.il/](http://totembooks.co.il/)